

Natuur en recreatie op Tholen en Sint Philipsland

Een onderzoek naar het dichter bij elkaar brengen van natuur- en recreatiebelangen binnen de gemeente Tholen

Niels Mulder (student)

Begeleid door

Janique Huijbregts • ANWB

Wim de Vries • gemeente Tholen

Ondersteund door

Recreatie in de natuur op Tholen

Dit onderzoek richt zich op recreatie in de natuur, met als casusgebied de gemeente Tholen. Het doel van dit rapport is om natuur en recreatie goed samen laten gaan op Tholen. Recreatie in de natuur kent vele voordelen voor de maatschappij, maar wordt ook vaak in verband gebracht met verstoring van de natuur. Het lukt niet altijd goed om natuur- en recreatiebelangen goed samen te brengen. Tholen kan echter een belangrijke rol spelen in het verlagen van de recreatieve druk op de koppen van de Zeeuwse eilanden. Daarnaast draagt natuurrecreatie bij aan de economie en draagvlak voor de natuur.

Met een enquête onder 240 bezoekers (met name Thoolse inwoners) van natuurgebieden op en rond Tholen is er onderzocht welke grondhoudingen mensen ten opzichte van natuur en recreatie in de natuur hebben. Daarnaast zijn er met 22 bezoekers semigestructureerde interviews afgenomen over hetzelfde onderwerp. Ten slotte hebben er 10 diepte-interviews plaatsgevonden met natuurbeheerders, milieuorganisaties en beleidsadviseurs van verschillende organisaties, waarin ook is ingegaan op mens-natuurrelaties en recreatie in de natuur.

De Thoolse bezoeker van natuur voelt zich erg verbonden met de natuur. In de natuur van Tholen wandelt en fietst men voornamelijk en worden de Oosterschelde en het polderlandschap met de oude dijken en kreken het meest gewaardeerd. De natuur wordt als steeds drukker ervaren, terwijl de rust in de natuur juist iets is waarvan men het meest geniet. Handhaving van beleid en bewustwording van de effecten van recreatie op de natuur zijn be-

langrijk voor de bezoekers. Er mag volgens hen dan ook meer gewerkt worden aan informatie en educatie over de natuur. Volgens de bezoeker zit de ruimte voor meer recreatie voornamelijk in nieuw te creëren gebieden.

Alhoewel veel terreinbeherende organisaties (TBO's) en de milieufederatie het liefst de mens als onderdeel van de natuur zien, stelt men dat deze verhouding verstoord is en de natuur erg onder druk staat door menselijke invloeden, zoals vervuiling en fragmentatie. Verstoring door recreatie is eigenlijk niet de grootste boosdoener, maar wel een knop om aan te draaien. Hierdoor zien TBO's zich genoodzaakt bepaalde gebieden afgesloten te houden.

Recreatie is echter van groot belang. Niet alleen voor de economie, maar ook voor de positieve effecten op gezondheid en draagvlak voor de natuur. Tholen biedt kansen voor meer natuurrecreatie, maar een uitbreiding hiervan moet vooral binnendijks gezocht worden, waarbij een integrale, gebiedsgerichte aanpak centraal staat. Overheden, TBO's en andere landeigenaren kunnen beter samenwerken om (toegankelijke) natuur meer te verweven met de andere elementen in het landschap. Het slim combineren van functies en investeren in bufferzones rond kernnatuur draagt bij aan landschapsverfraaiing van het landelijke gebied en biedt meer mogelijkheden voor natuurrecreatie, economische groei en verbinding tussen mens en natuur.

Inhoudsopgave

Introductie	4
Enquête	9
Interviews bezoekers	20
Interviews beheer en beleid	23
Beleidsonderzoek	28
Conclusies en aanbevelingen	29
Bronnen	32
Bijlagen	34

Introductie

Het aantal bezoeken aan natuurgebieden is de afgelopen tientallen jaren flink gestegen, vooral tijdens de coronapandemie. Ook in Zeeland hebben gemeenten, natuurorganisaties en andere beheerders tijdens de coronapandemie ervaren dat veel inwoners graag buiten zijn en de natuurgebieden opnieuw hebben ontdekt. Deze ontwikkeling gaat echter parallel aan de steeds schaarser wordende ruimte voor recreatie in de natuur. Uit onderzoek in opdracht van de ANWB kwam naar voren dat in Nederland de groene ruimte per inwoner sinds 1900 met 80% is gedaald. De mindere ruimte, in combinatie met toenemende recreatie, zorgen ervoor dat het in veel natuurgebieden erg druk is. Door deze en tal van andere oorzaken staat de natuur onder druk. Tegelijkertijd biedt natuurrecreatie, naast andere maatschappelijke voordelen, ook kansen om de mens dichterbij de natuur te brengen. Deze verschillende belangen leiden tot frictie tussen natuurbeheerders en recreanten, terwijl er juist vele kansen liggen. Hoe kunnen we natuur- en recreatiebelangen beter hand in hand laten gaan?

Het Nederlandse natuurbeleid is hoofdzakelijk gericht op beschermde gebieden. De focus van het beleid is veelal gekaderd en kent weinig integratie met andere beleidsterreinen en omliggende (niet-natuurlijke) gebieden. Natuur is van belang in zowel beschermd als landelijk en stedelijk gebied, vanwege de kwaliteit van de bijdragen die de natuur ons levert, zoals een groene leefomgeving voor de gezondheid en het welbevinden van mensen. Daarnaast kan meer natuur buiten beschermde gebieden bijdragen aan een betere spreiding van recreatie in de natuur. Door ook buiten de kaders van natuurgebieden in te zetten op landschapsontwikkeling, natuurherstel en natuurrecreatie, wordt de recreatiedruk in beschermde gebieden verlaagd.

Verandering van natuurbeheer en natuurbeleid is daarom gewenst en in die verandering is meer natuur alleen niet genoeg. Er moet ook structureel anders worden omgegaan met de al bestaande natuur. Recreatie kan juist ook dienen als sleutel om de mens dichterbij de natuur te brengen. Zo kan natuurrecreatie leiden tot een grotere connectie met de natuur, wat vaak leidt tot een hoger milieubewustzijn bij mensen. Het doen van buitenactiviteiten brengt mens en natuur dichterbij elkaar en leidt tot een positievere houding tegenover natuurconservatie en milieuvriendelijk gedrag. Ook zijn er andere maatschappelijke voordelen van natuurrecreatie. Recreëren in de natuur draagt bijvoorbeeld bij aan het lichamelijk en geestelijk welzijn van de mens. Recreatie in de natuur kan depressie verminderen, de vitaliteit verhogen en positieve emoties oproepen.

In veel gebieden staan natuur en recreatie nu helaas tegenover elkaar. Door de hoge concentratie bezoekers in de relatief weinige natuur die Nederland rijk is, botsen natuurbeheerders en recreanten. Het is van belang dat er ruimte is voor zowel mens als natuur. Hiervoor is het essentieel om te onderzoeken hoe natuur en recreatie beter hand in hand kunnen gaan. Hoe kan je natuur en mens bijeenbrengen? Ofwel, hoe creëer je rust voor natuur en tegelijkertijd ruimte voor mensen? En waarom lukt dat nu steeds vaker minder goed?

Meekoppelkansen

In 2021-2022 heeft de ANWB onderzoek gedaan naar meekoppelkansen bij gebiedsontwikkeling in de Zuidwestelijke Delta. Hierin zijn 9 gouden regels geformuleerd voor het benutten van recreatieve meekoppelkansen. Het onderzoek dat voor u ligt bouwt verder op een aantal van deze regels, waaronder het onderzoeken hoe recreatie en natuur hand in hand kunnen gaan (6) en het bepalen van de doelgroep en het afstemmen van de inrichting en voorzieningen op die doelgroep (7). Ook ondersteunt het de regel om te investeren in informatie, educatie en storytelling.

Ook binnen het regioteam van de Zuidwestelijke Delta is een voorstel gedaan voor een stappenplan om tot gebiedsontwikkeling te komen voor recreatie en toerisme, mede met als doel om de kustgebieden van Zeeland te ontlasten. In het spreiden van recreatie en toerisme kan de gemeente Tholen een belangrijke rol spelen. Belangrijke pijlers voor een integraal plan zijn onder andere het DNA van het gebied en de aanwezige natuurwaarden. Deze twee komen samen in het initiatief van de gemeente Tholen om tot beleefbare schorren te komen onder voorwaarde van rust voor natuur. Ofwel: rust voor natuur en ruimte voor mensen.

6 Onderzoek hoe natuur en recreatie hand in hand kunnen gaan

“Kijk hoe natuur en recreatie elkaar kunnen versterken. Denk bijvoorbeeld aan het meegaan in de dynamiek van de natuur, zoals een wisselpadensysteem om vogels te beschermen tijdens het broedseizoen, of het creëren van een recreatieve ‘schil’ rondom kwetsbare natuurgebieden. Of experimenteer met faciliteiten in de natuur die bijdragen aan de recreatieve beleving zonder dat ze schade aan de natuur veroorzaken.”

7 Bepaal wie je doelgroep is en stem inrichting en voorzieningen af op hun wensen

“Voorkeuren verschillen, zowel per leeftijds- groep als naar persoonlijke voorkeuren en leefstijlen. Vanuit het DNA van het gebied kan worden bepaald voor welke doelgroep het gebied aantrekkelijk is, of voor welke doelgroep je het gebied aantrekkelijk wilt maken. Voorzieningen en activiteiten kunnen dan hierop worden afgestemd.”

Introductie

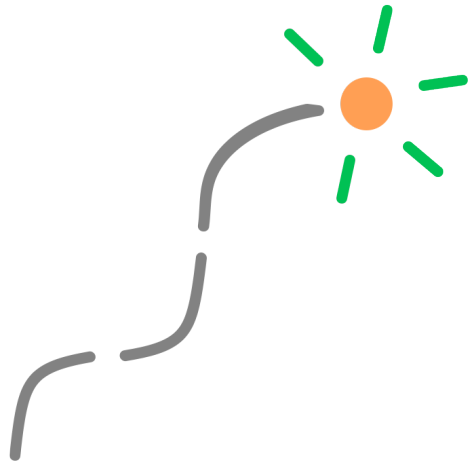
Tholen kan een belangrijke rol spelen in het verlagen van de recreatieve druk op de koppen van de Zeeuwse eilanden. Maar recreatie kan ook voor verstoring van de natuur zorgen. Hoe kunnen we natuur en recreatie goed samen laten gaan op Tholen?

Tholen bestaat uit de eilanden Tholen en Sint Philipsland. Het gebied wordt gekenmerkt door haar open landschap dat omsloten wordt door de Oosterschelde. De Oosterschelde is een nationaal park, waarin getijdewerking en slikken en schorren aanwezig zijn. Deze unieke kenmerken van dit zoutwatergebied maken het tot één van de belangrijkste vogelgebieden van Nederland. De deltanatuur van de Oosterschelde huisvest een aantal bijzondere dier- en plantsoorten en is een belangrijke drijfveer voor recreatie op Tholen. Naast het feit dat Tholen unieke landschapskenmerken heeft, is het ook centraal gelegen. Het gebied ligt vlakbij de A4 en men hoeft niet nog verder naar het westen te rijden om toch van het water te kunnen genieten. Met deze eigenschappen is Tholen een ideaal gebied voor recreatie. De deltanatuur is echter kwetsbaar. Het is dus van belang om te onderzoeken hoe recreatie- en natuurbelangen goed kunnen worden verenigd binnen de gemeente Tholen.

Hoofdvraag

Hoe kunnen we recreatie- en natuurbelangen goed samen laten gaan in de gemeente Tholen?

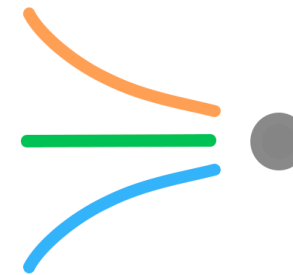

Doel

Tholen kan de recreatieve druk op de koppen van Zeeland verlagen. Daarnaast heeft recreatie een positieve invloed op de economie van Tholen. Voor een goede toeristische-recreatieve strategie voor Tholen is het van belang dat er voldoende kennis is over de houding van inwoners en bezoekers ten opzichte van natuur en recreatie. De rust en de ruimte van de Oosterschelde zijn kenmerkend voor Tholen en vormen als natuurlijk kapitaal de basis voor recreatieve beleving. Dit onderzoek geeft handvatten voor het vormgeven van de (communicatie)strategie, maar kan ook richting geven aan de mate waarin we natuur en recreatie willen verweven.

Methode

Dit is een bezoekers- en inwonersonderzoek naar de relatie tussen recreatie en natuur op Tholen. Het gaat in op hoe bezoekers en inwoners hun relatie met natuur zien en hoe men naar natuurrecreatie kijkt. Ook is er onderzocht hoe natuur en recreatie beleidsmatig zijn georganiseerd en waar de kansen liggen voor betere integratie tussen de beleidsterreinen natuur en recreatie.

Een online **enquête** vormt het belangrijkste deel van het onderzoek. Met een respons van 240 personen, waarvan **228 personen** de enquête volledig hebben ingevuld, geeft het een goed beeld van met name de ideeën en grondhoudingen van bewoners van Tholen die natuurgebieden bezoeken. Van de 228 personen waren er 17 niet woonachtig binnen de gemeente Tholen. De enquête is via onlinekanalen verspreid, zoals de sociale media van de gemeente en van webpagina Eiland Tholen. Ook is de enquête verspreid bij verblijfsaccomodaties, waarvoor deze tevens is vertaald naar het Engels. Mogelijk hebben er vooral mensen gereageerd die geïnteresseerd zijn in natuur en/of recreatie.

Daarnaast zijn er **interviews** afgenomen met **22 bezoekers** van natuurgebieden op Tholen. Ook zijn er **10** uitgebreide interviews geweest met **beleidsmakers bij overheden** en **natuurbeheerders**.

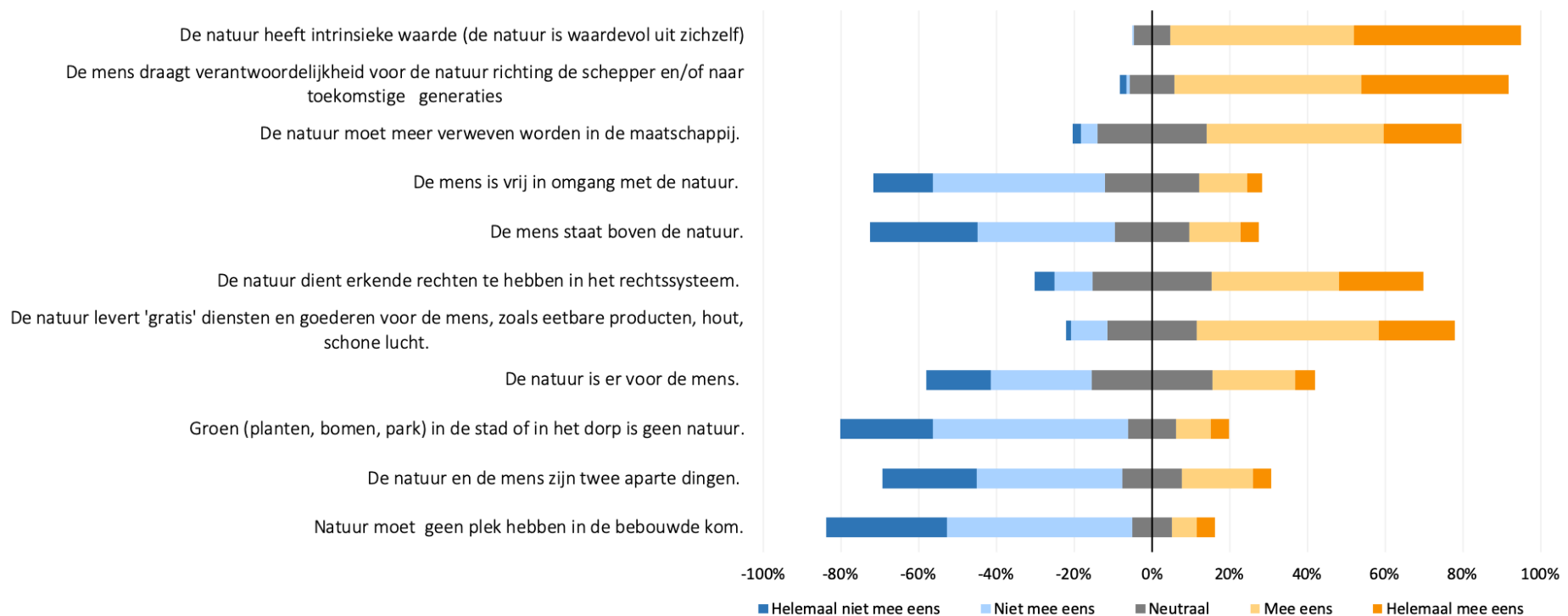
Een kleinschalig **beleidsonderzoek** is uitgevoerd om te onderzoeken hoe integraal dan wel sectoraal recreatie en natuur geregeld zijn.

Enquête

Mens- en natuurrelaties

Onderzoek in de afgelopen decennia heeft laten zien dat de mens haar weg naar de natuur steeds vaker vindt. Ook is de grondhouding van de mens ten opzichte van de natuur veranderd. Van een grondhouding van heerser over de natuur, waarin de natuur ondergeschikt is aan de mens en de mens de natuur uitbuit voor grondstoffen en genot, is er een verschuiving richting de grondhoudingen partner en participant. Dit zijn grondhoudingen waarin de mens zichzelf als onderdeel van de natuur ziet en meer op gelijke voet met de natuur treedt. Hoe zit dit op Tholen?

Figuur 1. Stellingen met betrekking tot de relatie tussen mens en natuur

Grondhoudingen ten opzichte van de natuur

In figuur 1 is te zien dat ook in Tholen de mens zich dicht bij de natuur stelt. Zo zegt 61% van de respondenten dat de natuur en de mens geen aparte dingen zijn. Ook stelt het grootste deel, 63%, de mens niet boven de natuur en erkent maar liefst 90% dat de natuur intrinsieke waarde heeft. Ook al is het sentiment van gelijkwaardigheid niet bij iedere stelling even groot, men kan niet om de conclusie heen dat de Thoolse respondent zichzelf dicht bij de natuur plaatst. Dit wijst op de grondhouding van 'partner', of zelfs 'participant' van de natuur: de mens en natuur zijn gelijkwaardig. De participant ziet de mens en natuur niet als twee gescheiden dingen, maar als een geheel. Van participant kunnen we hier echter niet helemaal spreken, aangezien veel mensen de natuur als leverancier van gratis diensten blijven zien (67%). Ook is er een substantieel, maar niet het grootste deel dat vindt dat de natuur er voor de mens is (26% tegenover 43%).

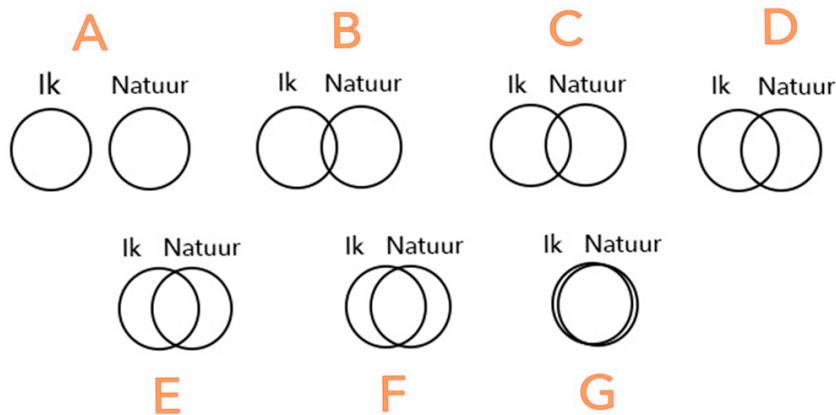
De mens plaatst zichzelf dicht bij de natuur op Tholen.

Resultaten enquête

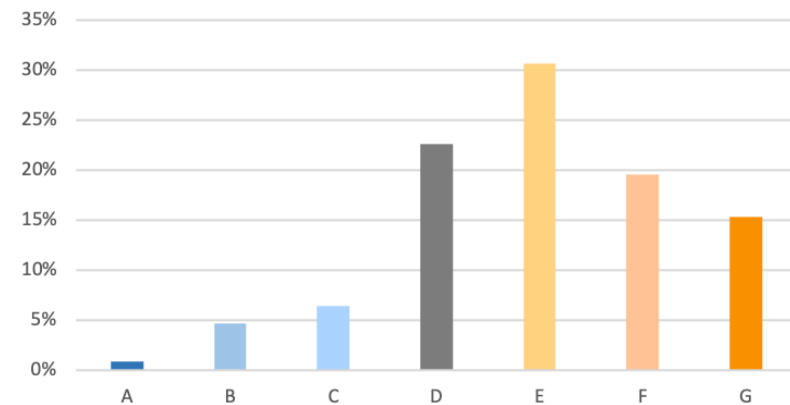
De natuur en ik

Dat de mens zich dicht bij de natuur vindt staan is zeker. Dit is ook te zien bijvoorbeeld aan het aantal mensen dat vindt dat de natuur een plek moet hebben in de bebouwde kom (79%) en groen in de bebouwde kom ook als natuur ziet (74%). Dit beeld wordt nog eens bevestigd door hoe dicht bij elkaar mensen de cirkels 'natuur' en ik plaatsten:

Figuur 2. De ringen die 'Ik' en 'Natuur' voorstellen

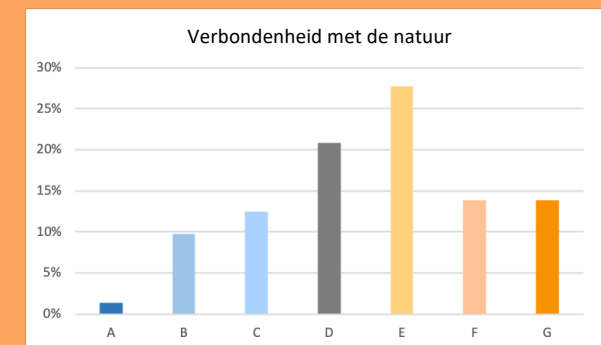
Figuur 3. De letters corresponderen met de situaties in figuur 2

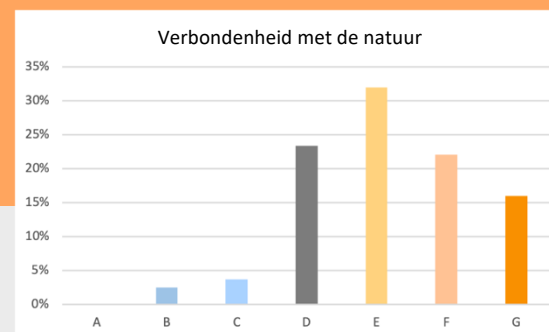
Verschillen tussen leeftijdsgroepen in verbondenheid met de natuur

Wat opvalt is dat mensen van 45 jaar en jonger (figuur 4) zich iets minder verbonden met de natuur voelen dan mensen van 46 jaar en ouder (figuur 5). Het verschil is erg klein, maar mensen van 46 jaar en ouder voelen zich meer verbonden met de natuur dan mensen jonger dan 46.

Figuur 4. Mensen onder 46 jaar. De letters corresponderen met de situaties in figuur 2

Figuur 5. Mensen van 45 jaar en ouder. De letters corresponderen met de situaties in figuur 2

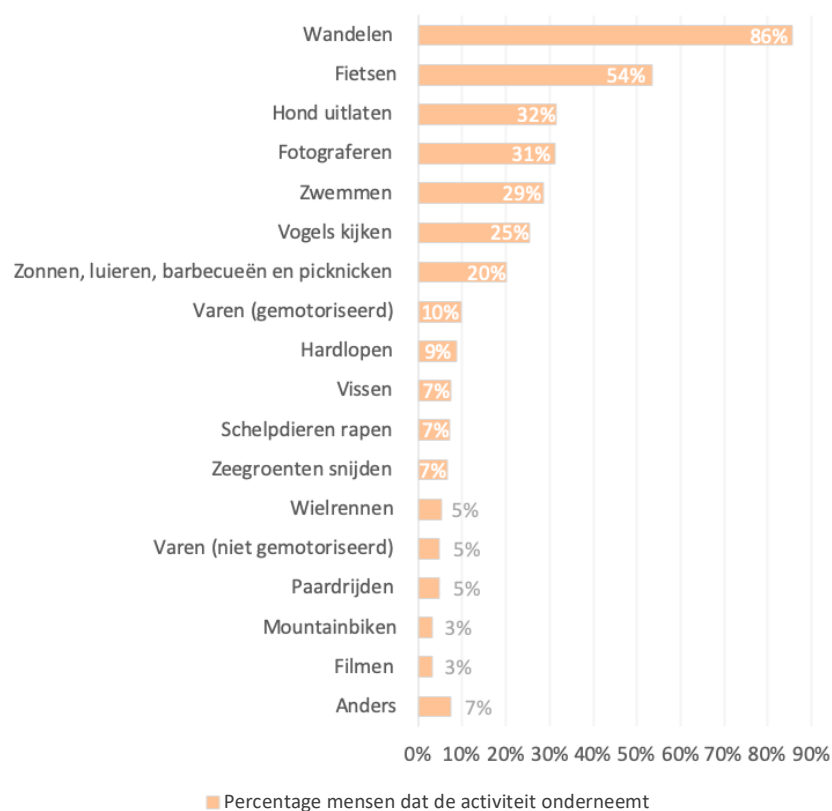

Resultaten enquête

Recreatie in de natuur

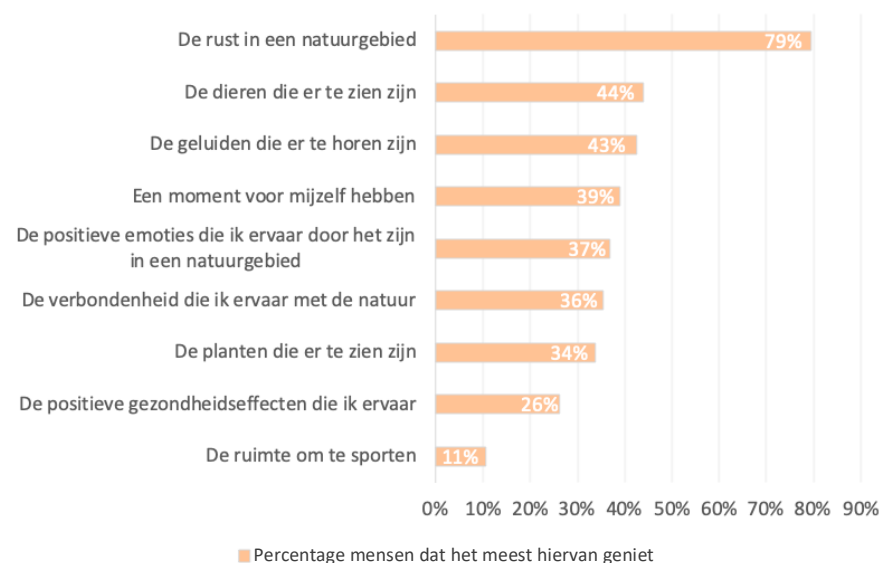
Op veel plekken in Nederland wordt het steeds drukker in de natuur. In Tholen zijn er mogelijk juist nog kansen voor meer recreatie in de natuur. Hoe ziet recreatie op Tholen eruit? En waarvan geniet men het meest als men een natuurgebied bezoekt?

Figuur 6. Activiteiten ondernomen in de natuur

Wandelen en fietsen zijn de meest ondernomen activiteiten in natuurgebieden binnen Tholen. Daarnaast zijn ook het uitlaten van de hond, fotograferen, zwemmen en naar vogels kijken populaire activiteiten. Bij activiteiten in de natuur waardeert men het meest de rust die er te vinden is, gevolgd door de dieren en de geluiden die in de natuur zijn waar te nemen.

Figuur 7. Waar geniet men het meest van als men in de natuur is?

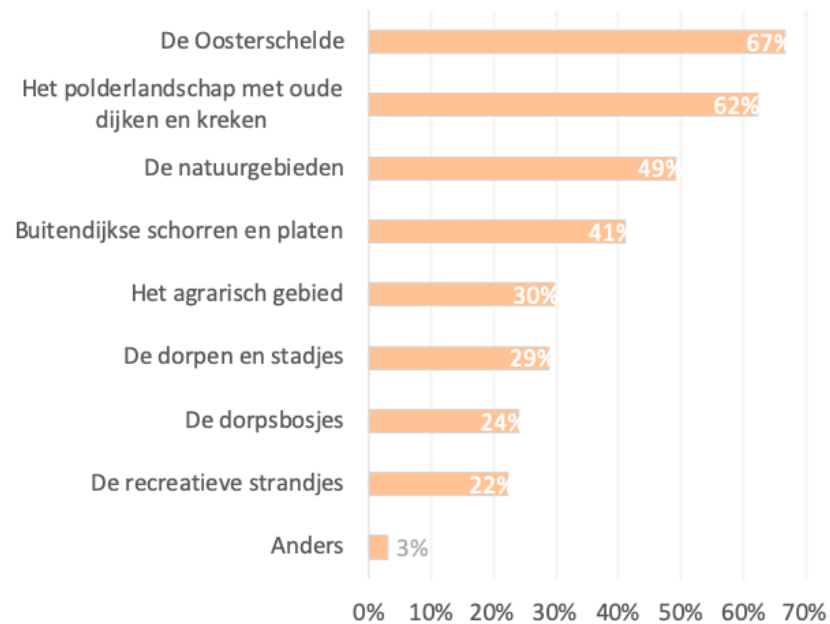

Resultaten enquête

Voorkeur voor specifieke landschappen

De gemeente Tholen ligt aan het Nationaal Park Oosterschelde. Het landschap van de Oosterschelde is het meest geliefd. Ook het karakteristieke polderlandschap op Tholen wordt gewaardeerd. De strandjes en de dorpsbosjes genieten de laagste voorkeur. Een aantal mensen die 'anders' hebben geselecteerd stelden dat ze alle gegeven opties waarden.

Figuur 8. Het meest gewaardeerde landschap in de gemeente Tholen

■ Percentage mensen dat het meest van dit landschap geniet op Tholen

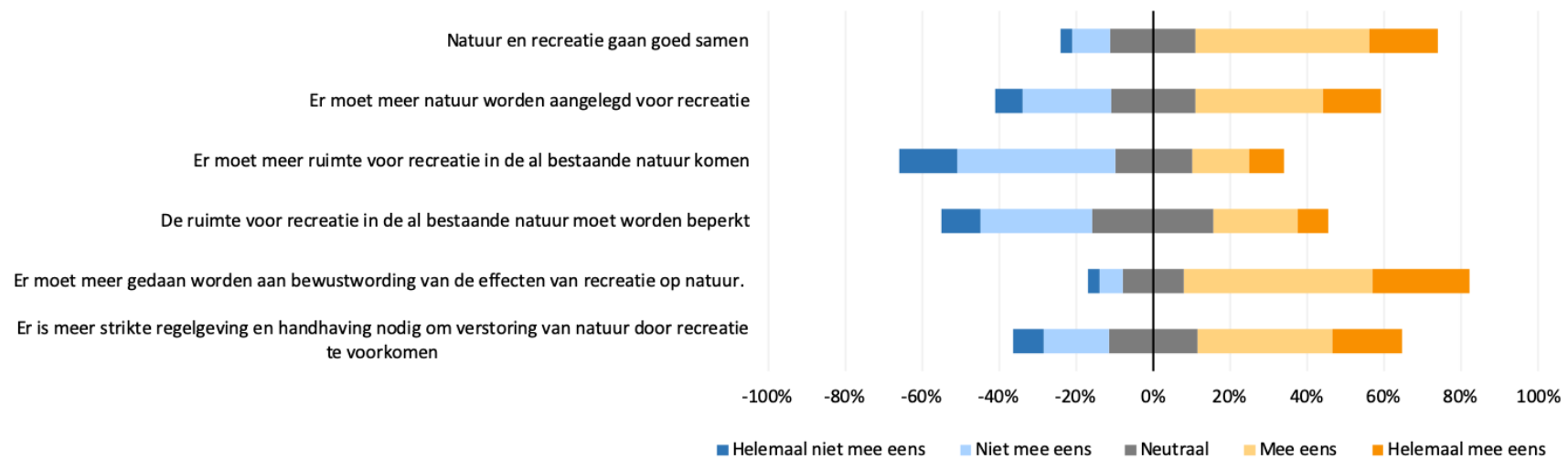
Resultaten enquête

Recreatiedruk en verstoring

Recreatie in de natuur kent verschillende vormen en motivaties en vindt plaats in verschillende soorten landschappen. In Tholen wordt de rust in de natuur erg belangrijk gevonden: rust voor de mens. Maar is deze er ook voor de natuur?

Een goede grondhouding van de mens ten opzichte van de natuur is belangrijk, zodat de natuur niet te veel verstoord wordt. We hebben gezien dat de bezoekers en inwoners van Tholen zich erg verbonden voelen met de natuur. Maar zien we dit ook terug in het zorg dragen voor de natuur? En hoe wordt er gekeken naar meer recreatie in de natuur? Moet er meer recreatie in de natuur komen, of moet dit juist worden beperkt?

Figuur 9. Stellingen recreatie in de natuur in Tholen (deel 1)

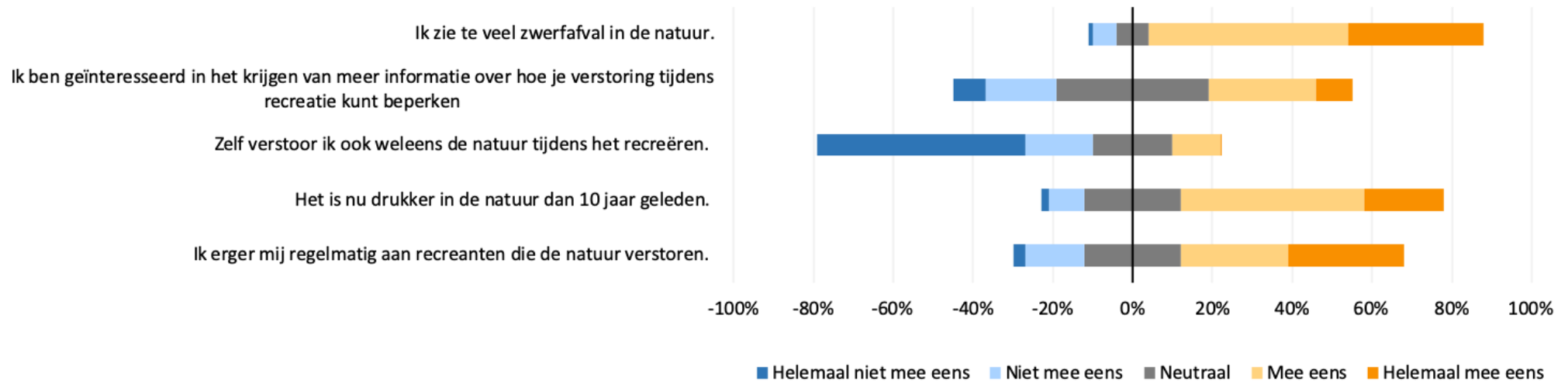

Over het algemeen vindt men dat natuur en recreatie goed samengaan (63%). Wel moet er volgens bezoekers van natuur in Tholen meer gedaan worden aan bewustwording van de effecten van recreatie op natuur en is er meer handhaving en regelgeving nodig om verstoring van de natuur door recreatie te beperken. Een meerderheid (56%) vindt dat er niet zozeer meer ruimte voor recreatie in de al bestaande natuur moet komen, maar dat deze ruimte moet worden gezocht in nieuw aan te leggen natuur (48%). De ruimte voor recreatie in bestaande natuur hoeft echter niet verder ingeperkt te worden volgens de meeste recreanten.

Resultaten enquête

Bezoekers van natuur in Tholen vinden dat het drukker in de natuur is dan 10 jaar geleden. Ook ziet men te veel zwerfafval en ergert men zich regelmatig aan andere bezoekers die de natuur verstoren. Opmerkelijk is dat de meeste bezoekers die deze enquête hebben ingevuld (67%) stellen dat zichzelf zich niet schuldig maken aan het verstoren van de natuur. Wel zijn mensen over het algemeen geïnteresseerd in het krijgen van meer informatie over hoe je verstoring tijdens recreatie kunt beperken.

Figuur 10. Stellingen recreatie in de natuur in Tholen

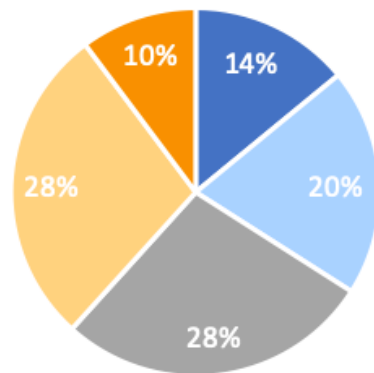

Resultaten enquête

Ruimte voor recreatie

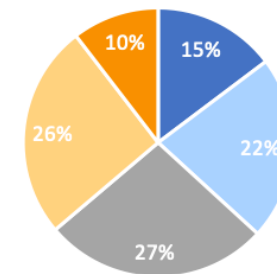
Een kleine meerderheid (38% tegenover 34%) vindt dat er in Tholen ruimte is voor meer recreatie in de natuur. Onder de bezoekers die jonger dan 46 zijn is deze meerderheid groter. 47% van deze groep vindt dat er ruimte is voor meer recreatie in de natuur. In de groep mensen van 45 jaar en ouder is dit percentage wat lager (36%). Net wat lager dan het percentage mensen van deze leeftijdscategorie die niet vindt dat er ruimte is voor meer recreatie in de natuur (37%). 14% is het helemaal niet mee eens met de stelling, terwijl maar 11% van de mensen jonger dan 46 er zo over denkt. De meningen zijn dus erg verdeeld over meer ruimte voor recreatie in de natuur, waarbij de groep jonger dan 46 het meer eens is met de stelling dan de groep met mensen ouder dan 45.

Figuur 11. Reacties op de stelling 'in Tholen is ruimte voor meer recreatie in de natuur'

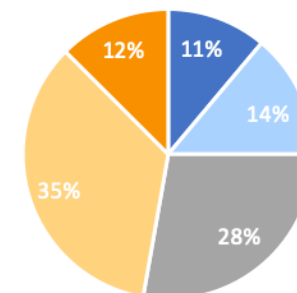

■ Helemaal niet mee eens ■ Niet mee eens ■ Neutraal ■ Mee eens ■ Helemaal mee eens

Figuur 5. Reacties van bezoekers met de leeftijden 46 of hoger

Figuur 13. Reacties van bezoekers met de leeftijden 45 of lager

Resultaten enquête

Gedrag in een bepaalde situatie

In de enquête kon men in verschillende casussen een bepaalde actie kiezen. Zo was er bijvoorbeeld een casus over zeegroente snijden, waarin een man zonder vergunning het schor betrad, of een casus over het organiseren van een excursie. De casussen zijn te vinden op deze en de volgende pagina. Over het algemeen werd er in de gekozen acties veel rekening gehouden met de natuur. Bij het zien van een illegale betreding op het schor stelde een grote meerderheid actie te zullen ondernemen, zoals het aanspreken van de desbetreffende persoon of het melden bij de gemeente. Een fietspad aanleggen is wat velen wel zouden doen, al kost het wat vogels op het schor. Het merendeel zou ook de nachtelijke excursie organiseren, zoals die op de volgende pagina wordt geïllustreerd. Dit kan mogelijk worden gelinkt aan het feit dat veel respondenten in de enquête het belangrijk vinden dat er veel informatie en educatie over de natuur is. Ook vindt men het belangrijk dat mensen in contact komen met de natuur. Een fietspad aanleggen en het organiseren van excursies vergroten de mogelijkheden daarvoor.

Casus 1

U loopt over het strand en ziet in de verte een groepje vogels naar eten zoeken. U herkent de vogelsoort niet (direct).

Wat doet u?

54% van de personen antwoordde "De vogels met rust laten en er met een boogje omheen lopen."

32% antwoordde "De vogels nader bekijken, maar u zorgt er wel voor dat ze niet opvliegen."

5% antwoordde "De vogels benaderen en er misschien een foto van maken, met het risico dat de vogels opvliegen."

Casus 2

Een dijk langs een belangrijk schorgebied voor vogels is goed toegankelijk voor publiek. Er is nu een voorstel van de provincie om langs een deel van dit schorgebied een fietspad aan te leggen, met een mooi overzicht over het gebied. De provincie betaalt. Het zal de gemeente veel waardering opleveren. Het aanleggen van het fietspad zorgt ervoor dat er jaarlijks ongeveer 2 tureluurnesten en 2 nesten van de veldleeuwerik verdwijnen. Dat is ongeveer 5% van de vogels op het schor. Wat zou u doen?

44% antwoordde "Ik zou het fietspad aanleggen."

40% antwoordde "Ik zou het fietspad niet aanleggen."

Overige antwoorden stelden om bijvoorbeeld een tijdelijke sluiting tijdens het broedseizoen in te stellen, of om het fietspad op een andere route te leggen. Het belang van communicatie werd ook genoemd.

Resultaten enquête

Casus 3

Een nachtelijke wandeling door een natuurgebied is een bijzondere ervaring, zeker als er kans is op het zien van bijvoorbeeld een vos en jagende uilen. Een natuurbeschermingsorganisatie gaat die wandelingen twee keer per maand aanbieden in vier natuurgebieden, voornamelijk in de zomer. De wandeling start bij zonsopgang, duurt ong. 1,5 uur, alleen voor leden (u kunt ter plekke lid worden). Deelname kost ook wel wat, maar dat geld komt direct ten goede aan het natuurgebied. Wat zou u doen als u de natuurbeschermingsorganisatie was?

62% van de personen antwoordde "Ik zou de excursie organiseren."

28% antwoordde "Ik zou de excursie niet organiseren."

Overige antwoorden betroffen vooral de mate en kleinschaligheid waarin het georganiseerd moest worden. Niet te vaak en kleinschalig heeft de voorkeur.

Casus 5

U vindt het heerlijk om uw eigen zeegroenten – lamsoor en zeekraal – te snijden op het schor. Met een vergunning van de provincie is dat, in een natuurgebied dat anders niet toegankelijk is, toegestaan. Terwijl u zeekraal zoekt, loopt er een man met een verrekijker over het schor om naar de zeehonden die in de Oosterschelde zwemmen te kijken. Wat zou u doen?

45% antwoordde "U doet niets."

41% antwoordde "U spreekt de man aan en legt uit dat het natuurgebied alleen toegankelijk is voor het snijden van zeegroenten."

11% antwoordde "U rapporteert de man bij de gemeente."

Casus 4

Het strand langs de dijk is drukker dan ooit. Bijzonder is dat op een deel van het strand de laatste jaren bijzondere planten groeien, wat misschien kan groeien tot een groen strand. Op dit stuk zijn er mislukte broedpogingen van strandplevieren geweest, vanwege de drukte. Voor de natuur zou afsluiten van een deel van het strandje in het broedseizoen heel goed zijn en er zijn zelfs vrijwilligers beschikbaar om toezicht te houden. Maar er zal veel kritiek zijn van de recreanten en plaatselijke ondernemers. Wat zou u doen?

52% antwoordde "Ik zou het strand afsluiten."

34% antwoordde "Ik zou het strand openhouden."

Overige antwoorden stelden om bijvoorbeeld te zoneren en goed te communiceren over een mogelijke sluiting. Ook werd er voorgesteld om dan een ander recreatiegebied te maken zodat dit strandje tijdelijk dicht kan.

Casus 6

U wandelt over de dijk met een hond. De hond loopt los. Op een gegeven moment cirkelen er meerdere vogels (kievit en tureluurs) boven uw hoofd, die veel kabaal maken. Wat doet u?

58% van de personen antwoordde "De hond aan de lijn doen en snel doorlopen."

23% antwoordde "Snel doorlopen en de hond loopt los met u mee."

Veel overige antwoorden betroffen het niet hebben van een hond, of dat de hond altijd aan de lijn is.

Opmerkingen van deelnemers

Dit is een greep uit de opmerkingen die deelnemers gaven. Deze dienen ter illustratie van de resultaten.

“Gebruik boerenverstand. Zorg dat de Oosterschelde geen afgesloten natuureservaat wordt, maar kijk goed naar zoneringen en verbeter de communicatie en zorg voor draagvlak!”

“Er moet meer natuur komen op Tholen, meer groen waar ook recreatie kan plaatsvinden. Zo ontstaat verbinding met de natuur en gaan mensen meer geven om de natuur. Dat zie je bij sportvissers en bijvoorbeeld MTB-ers, maar ook wandelaars.”

“Er zou veel meer natuur op Tholen kunnen worden gecreëerd, zoals meer bos en bomen, dan is recreëren ook een minder groot probleem. Nu moet het kleine beetje natuur goed beschermd worden, niet alleen tegen recreanten maar zeker ook tegen de agrarische sector.”

“Voorlichting in allerlei vormen is noodzakelijk om meer begrip voor de natuur te krijgen en anderzijds meer respect voor de natuur. Respect dwing je niet af met een verbod, maar met kennisoverdracht.”

“Bij de ontwikkeling van nieuwe infrastructuur moet er veel meer openbaar en toegankelijk groen komen.”

Samenvatting van de enquête

De mensen die natuurgebieden op Tholen bezoeken, wandelen en fietsen vooral in de natuur. Het meest gewaardeerde landschap is de Oosterschelde, gevolgd door het polderlandschap met oude dijken en kreken. De bezoeker plaatst zichzelf dicht bij de natuur. Ook vindt men dat natuur en recreatie goed samengaan. Recreatie in de bestaande natuur hoeft niet verder te worden ingeperkt. Maar; extra ruimte voor recreatie moet vooral worden gezocht in nieuw aan te leggen natuur en niet zo zeer in de bestaande natuur. Men vindt dat het nu drukker is in de natuur dan 10 jaar terug en dat er te veel zwerfafval ligt. Het is volgens bezoekers van natuur in Tholen dan ook belangrijk dat er meer gedaan wordt aan bewustwording van de effecten van recreatie op natuur en dat er meer handhaving en regelgeving is om verstoring van de natuur door recreatie te beperken.

“Meer toezicht en handhaving van de regels (zwerfafval/ loslopende honden/ hondenpoep/ verboden toegang).”

“De schorren verdwijnen juist omdat er niet voldoende zeegroentes worden gesneden. Vroeger waren de mensen 1 met de natuur. Tegenwoordig worden mensen zover mogelijk op afstand gehouden terwijl wij al eeuwen zo leven bij en op het water!”

Interviews • bezoekers

Mens- en natuurrelaties en recreatie

In een serie semigestructureerde interviews is deelnemers gevraagd naar meningen en perspectieven op mens-natuurrelaties en recreatie in de natuur. Een aantal mensen is benaderd via de enquête die was uitgezet over natuur en recreatie. Het grootste deel van de deelnemers is echter benaderd in de omgeving van de Oosterschelde. Het betreft hier voornamelijk mensen die wandelden op en in de buurt van de Gorishoeksedijk bij Scherpenisse. 7 respondenten kwamen van Tholen. 15 personen kwamen van buiten de gemeentegrenzen.

Waar begint de natuur?

Voor de meeste mensen start de natuur bij de achterdeur, in de achtertuin. Natuur is overal om hen heen. De mens is niet vanzelfsprekend onderdeel van de natuur. Zij is de rentmeester van de natuur en dient goed voor haar te zorgen. Mensen noemden ook de lucht, de wolken, de rust en de planten en dieren natuur. De natuur is dus over het algemeen dichtbij, al geldt dat niet voor iedereen. Voor een aantal begint de natuur pas bij een bos, de rivier en de weides. En voor twee deelnemers is de natuur alleen natuur als het niet is aangelegd en/of inheems is, maar deze personen vinden de Thoolse dijkes bijvoorbeeld wel natuur. Natuur beslaat dus veel, ook op de eilanden Tholen en Sint Phillipsland. Het betreft niet alleen de Oosterschelde en de Pluimpot. (Delen van) de ruimte in de dorpen en de stad worden ook tot natuur gerekend. Voor natuurrecreatie is het dus van belang om niet alleen naar beschermde gebieden, maar ook naar meer stedelijke gebieden te kijken.

“Natuur begint buiten al, in de tuin natuur is ruimte, rust, om je heen.”

“Natuur begint bij bossen, of weidsheid, ruimte, stilte.”

“Het is al zodra ik buiten stap, eigenlijk, natuur. Dus hier bij mezelf probeer ik het zoveel mogelijk ook rondom binnen te brengen. Dus ik ben niet van de stoep en het grint. Het begint al zodra ik buiten stap, dan vind ik het. Dus ook mijn aardetuin natuurlijk, maar ook hier langs de kant van de weg wat er groeit, in de berm, de dijk, maar ook de boomgaarden, de gewassen die er groeien, ook dat. Juist de combinatie vind ik, dat is dus eigenlijk alles wat er groeit, maar natuurlijk ook vogels, de beleving van het weer, wat dat met je doet. Het is eigenlijk, moet ik zeggen, een way of life.”

“Hier op het eiland Tholen is natuur alleen maar aangelegde natuur en echte natuur vind je in Bergen op Zoom op Brabantse kant. Hier op het eiland vind je niet echt natuur meer. Natuur is hier ook de Schelde, de schorren en de slikken, dat is ook heel mooi en als lange-afstandswandelaar vind ik de Thoolse dijken ook een stukje natuur, het is wel aangeplant, maar het is gewoon natuur.”

Waar is er nog ruimte voor recreatie?

Over het algemeen vindt men dat er nog ruimte is voor recreatie op Tholen. Men vindt het ook belangrijk om recreatie mogelijk te blijven maken zodat mensen meer in contact komen met de natuur. Dat is de manier om mensen betrokken te laten raken bij de natuur. De meeste mensen vinden dat dit ook in de bestaande natuur kan. Een aantal mensen benadrukt echter dat zij vindt dat dit in nieuw te creëren natuur moet om de bestaande natuur te ontlasten. De rust in de natuur moet behouden blijven en men moet recreëren met respect voor de natuur. Voor sommige mensen is het ook van belang dat er geen grote vakantieparken komen. Dit past niet bij het karakter van Tholen en het kan mogelijk voor meer drukte zorgen.

Toegankelijkheid

De meeste bezoekers vinden het erg belangrijk dat natuur toegankelijk is. Ruimte voor recreatie in de natuur draagt bij aan meer verbondenheid aan de natuur. Veel deelnemers vinden dat dit belang zwaarder weegt dan het voorkomen van het opschrikken van vogels bijvoorbeeld. Dit is ook duidelijk te zien aan het aantal deelnemers dat groot belang hecht aan de mogelijkheid om een 'rondje Tholen' te maken: buitendijks fietsen rond het hele eiland. Sommige deelnemers vinden dat

daar geen risico's aan zitten. Er werden antwoorden gegeven zoals *"Ik kan me voorstellen dat ze zo iets hebben van we moeten de vogels beschermen. Dus dat het niet verloren gaat. Maar zou dat zo zijn?"* of *"De natuurvereniging heeft het altijd over de vogeltjes die dan afgeschrikt worden. Maar ik heb er echt overal gelopen hier rondom het eiland. De vogeltjes vliegen echt niet weg."* Dit zou kunnen wijzen op onvoldoende kennis over vogels.

Buitendijks fietsen is erg belangrijk voor sommige natuurbezoekers in Tholen. Andere deelnemers zien echter risico's in alles openstellen voor recreatie, aangezien de natuur kwetsbaar is. Eén deelnemer pleitte bijvoorbeeld voor het ontoegankelijk maken van de buitendijkse gebieden tijdens het broedseizoen. Maar stel het dan ook open buiten de broedseizoen. Sommige andere deelnemers vinden het overal te druk en pleiten voor meer afsluiting om de natuur de ruimte te geven die het nodig heeft.

Mens dicht bij de natuur

Alle respondenten stelden dat de relatie tussen mens en natuur verstoord is. Deze verstoring uit zich in vervuiling van de natuur door onder andere bestrijdingsmiddelen, licht, afval, CO² en stikstof. De mens beschadigt de natuur. Respondenten stellen dat het belangrijk is dat de mens meer in harmonie gaat leven met de natuur. Waar recreatie een drukfactor voor natuur kan zijn, biedt recreatie juist ook kansen om de relatie tussen mens en natuur te verbeteren.

De mens kan meer in harmonie leren leven met de natuur en meer verbonden zijn met de natuur wanneer deze meer in de natuur recreëert. Deelnemers stellen dat het zijn in de natuur kan bijdragen aan de verbondenheid met de natuur. Eerder onderzoek laat dit ook zien. Natuurrecreatie, zeker wanneer dit op jonge leeftijd wordt beoefend, kan bijdragen aan een betere connectie met natuur en milieuvriendelijker gedrag. Dit kan verder verbeterd worden met educatie over en in natuur.

Samenvattend

De interviews hebben laten zien dat bezoekers van natuur in de gemeente Tholen de natuur dicht bij zichzelf zetten. Los van een aantal personen dat de natuur als iets ziet dat zich beperkt tot

(inheemse) bossen en weides, zien de meeste mensen de natuur als iets dat overal om hen heen is. De natuur begint in de tuin, bij de achterdeur. De mens vervult de rol van rentmeester over de natuur, die goede zorg moet dragen over de natuur. De relatie met de natuur is echter verstoord. Het is van belang dat de mens weer meer in harmonie met de natuur gaat leven. Recreatie is daarin zowel het probleem als de oplossing. Door veel respondenten wordt het als de manier gezien om de mens weer dicht bij de natuur te brengen. Samen met educatie en andere vormen van informatieverstrekking kan volgens respondenten recreatie ervoor zorgen de band tussen mens en natuur te verbeteren. Een aantal anderen wijst echter op de verstoring van natuur door recreatie, die voorkomen moet worden.

De meeste deelnemers vinden dat er nog ruimte voor recreatie op Tholen is. Ook in bestaande natuur moet dit mogelijk zijn volgens een deel van de groep. Een kleiner deel stelt dat om meer recreatie toe te laten er ook meer natuur bij moet komen. Sommige deelnemers wezen erop dat grootschalige recreatieparken niet gecreëerd moeten worden, omdat dit niet zou rijmen met het karakter van Tholen.

Interviews • beleidsmakers en beheerders

Mens- en natuurrelaties en recreatie

Er zijn ook interviews uitgevoerd met natuurbeheerders, milieuorganisaties en beleidsadviseurs van verschillende organisaties. Ook hier is ingegaan op mens-natuurrelaties en recreatie in de natuur. Daarnaast is er dieper ingegaan op waar nog ruimte is voor recreatie en hoe natuur en recreatie in beleid geregeld zijn. De organisaties waarmee is gesproken zijn **Provincie Zeeland** (projectleider programma natuur en de beleidsadviseur natuur en landelijk gebied), **Natuurmonumenten** (ambassadeur Zeeland), **Zeeuws Landschap** (districtshoofd noord), **Alliantiemanager** (Philip Drontman), **Zeeuwse Milieufederatie (ZMf)** (programmamanager), **Staatsbosbeheer** (accountmanager Zuidwestelijke Delta), **Worldwide Fund for Nature NL (WWF)** (adviseur Nederlandse delta en rivieren), **Rijkswaterstaat (RWS)** (senior-adviseur waterbeheer & relatiemanager) en **Gemeente Tholen**.

De mens en de natuur

Ook vertegenwoordigers van terrein beherende organisaties (TBO's), zoals Zeeuws Landschap en Natuurmonumenten, geven aan dat de relatie tussen mens en natuur verstoord is. Waar deze organisaties het liefst de mens als onderdeel van de natuur zien, zien zij een relatie waarin de natuur beschadigd wordt. Recreatie is hierbij volgens alle organisaties niet de grootste boosdoener. Door voornamelijk fragmentatie, maar ook vervuiling van natuur door stikstof bijvoorbeeld, is de natuur erg kwetsbaar. Natuurmonumenten, alliantiemanager Phillip Drontmann, ZMf en Zeeuws Landschap stellen dat voor TBO's recreatie één van de knoppen is waar nog aan gedraaid kan worden. Dit resulteert in sluitingen van sommige gebieden, terwijl recreatie niet de grootste negatieve impact heeft. De recreant wordt hierdoor beperkt, terwijl

die eigenlijk niet de grootste negatieve invloed uitoefent op de natuur.

Voor de Provincie is recreatie goed voor de economie. Ook eerdergenoemde TBO's beamen dat recreatie belangrijk is. Recreatie kan bijdragen aan betrokkenheid en meer draagvlak creëren voor de natuur. Organisaties zoals WWF, Natuurmonumenten en Zeeuws Landschap stellen dat de natuur in Nederland enorm beperkt is tot kleine 'postzegels'. Meer natuur zou het volgens hen veel makkelijker maken om natuur open te stellen voor recreatie. WWF zou het liefst alles opengesteld zien. Maar, stelt WWF, dit is alleen mogelijk als er meer natuur bij komt.

Staatsbosbeheer stelt dat die extra natuur niet per se kernnatuur hoeft te zijn. Belangrijker is het om in te zetten op overgangsgebieden rond natuurgebieden waardoor de kernnatuur robuuster wordt. Dit idee wordt ook beaamd door andere TBO's, zoals Zeeuws Landschap en Natuurmonumenten. Overgangsgebieden kunnen helpen bij het creëren van ruimte voor recreatie. Ook noemen deze organisaties het belang van groenblauwe dooradering. Als er meer natuur komt en die meer verweven wordt in de maatschappij, kan er een sterker systeem ontstaan dat ook meer verstoring door recreatie kan hebben.

Waar is er nog ruimte voor recreatie?

Idealiter zien TBO's meer natuur beter verweven worden in de maatschappij. Als er meer natuur is kan deze versterkt worden en is verstoring door recreatie een gering probleem. Staatsbosbeheer stelt dat de provincie echter geen ambitie heeft om het natuurnetwerk uit te breiden.

Hoe dan ook zit de ruimte voor meer recreatie in de natuur vooral in het binnendijkse gebied. Volgens TBO's is de buitendijkse deltanatuur te kwetsbaar om meer recreatie toe te staan. Zoek de ruimte in groenblauwe dooradering, waarin natuur meer verweven is in de samenleving. Creëer indien mogelijk toch extra natuur die speciaal voor recreatie is ontwikkeld. Ook kan er gekeken worden naar hoe andere landeigenaren meer natuur kunnen creëren op hun grond en sommige delen van hun land kunnen openstellen voor recreatie. Voor de provincie, Staatsbos-

beheer, Natuurmonumenten en de Alliantiemanager is het van groot belang dat men beter functies gaat combineren. Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de Alliantiemanager denken bijvoorbeeld aan natuur-inclusieve vormen van landbouw en meer natuur verwerken in het binnendijkse landschap. Dit levert niet alleen meer kansen voor recreatie op. Het leidt ook tot verfraaiing van het binnenlandse landschap. Zo hoeft men niet steeds naar de kwetsbare deltanatuur, maar kan men ook al genieten in fraaie binnendijkse landschappen. WWF stelde dat er bijvoorbeeld ook gekeken kan worden naar een verplichting tot het aanleggen van recreatienatuur wanneer men meer verblijfsrecreatie wil aanleggen. Dit kan een win-winsituatie opleveren, waarin zowel de economie als de recreant en de natuur voordeel hebben. ZMf onderschrijft dat er voor meer recreatie ook meer natuur moet komen en dat er enorme kansen liggen in verfraaiing van het landschap: *“zorg er dus ook voor dat als men van buitendijks naar binnendijks moet, het binnendijkse deel ook mooi is om doorheen te fietsen (ook in vergelijking met het buitendijkse gebied). Dat kan je ook met boeren samen doen, in een integrale aanpak.”*

“Waar recreatie kan, moet je het doen”, aldus Zeeuws Landschap. Recreatie is voor alle organisaties erg belangrijk. Maar er moet wel ruimte voor gemaakt worden en juist die ruimte blijkt schaars.

Sectoraal of integraal?

Natuur en recreatie worden deels integraal geregeld. Er wordt bijvoorbeeld samen gezocht naar oplossingen voor het snijden van zeegroenten. De provincie beschrijft ook dat er een aantal overlegorganen zijn waarin per gebied verschillende partijen aan tafel zitten, zoals brancheorganisaties in de recreatiesector en de ZLTO bijvoorbeeld. Natuurmonumenten stelt dat de Kustvisie (2017) heeft gezorgd voor een integrale aanpak tussen verschillende belangen aan de kust. Maar deze organisatie stelt ook dat Tholen als gebied in het achterland daar te weinig in is meegekomen. Er is wel een Oosterscheldevisie (2018-2024), maar deze ligt volgens Natuurmonumenten te vaak 'onderin de la'. Ook RWS stelt dat een plan zoals de Oosterscheldevisie opstellen één ding is, maar dat als vervolgens iedereen daar een eigen invulling aan gaat geven, het lastig wordt.

Als het om recreatie en natuur gaat, lijkt vaak ieder haar eigen belangen na te streven, stellen veel deelnemende organisaties. ZMf schetst het als volgt: *“Rijkswaterstaat kijkt naar het water en de Natura 2000 instandhoudingsdoelstelling. Waterschap naar de dijk. ZLTO naar de boeren. HISWA-RECRON naar recreatie. Iedereen komt voor het eigen belang op, terwijl we het echt samen moeten doen”*. Ook staan natuurorganisaties vaak tegenover een gemeente of recreatiebelangenbehartiger. Het Zeeuws Landschap stelt bijvoorbeeld dat in het zeegroentendossier de

ruimte voor mensen nu wel gevonden is, maar dat de rust voor natuur nog niet voldoende aanwezig is. Daarin staat de natuurorganisatie tegenover belangen van de zeegroentesnijders, andere recreanten en gemeenten.

Het sentiment dat door alle deelnemers ervaren wordt, is dat men te veel voor eigen belangen opkomt en te weinig kijkt naar wat er mogelijk is in een meer integrale aanpak. Volgens de Alliantiemanager kunnen recreatiebedrijven zich hier ook meer bewust van zijn. Ze maken namelijk wel gebruik van de voordelen van de natuur, maar laten de zorg voor de natuur over aan TBO's, terwijl daar eigenlijk meer samenwerking in kan worden gezocht.

Volgens RWS heeft Tholen relatief veel gebieden waar een toegang beperkend besluit (TBB) op ligt. Tegelijkertijd stelt WWF dat de toegankelijkheid van het platteland op dit moment echt minimaal is. Het binnendijkse gebied wordt zeer intensief gebruikt voor agrarische doelen. Er blijven dus weinig gebieden over voor recreatie in het groen. De aanwezigheid van veel gebieden met TBB maakt het extra belangrijk om buiten die gebieden, juist ook in landbouwgebieden, de combinatie te zoeken met natuurrecreatie.

Tenslotte is handhaving van de TBB's een groot probleem. TBO's stellen dat er in beleid heel wat geregeld is, alleen in de praktijk is het enorm lastig te handhaven door een tekort aan handhavers. Natuurmonumenten stelt: *“helaas hebben we*

hard nodig dat er dus gebieden zijn waar niemand komt en we zien in de praktijk dat iedereen overal komt, even heel plat gesproken.” In beleid kan er dus een en ander goed geregeld zijn, maar in de praktijk loopt men vaak tegen moeilijkheden aan om die plannen en restricties ook echt uit te voeren.

Samenvattend

Idealiter zien veel terreinbeherende organisaties en milieufederatie ZMf de mens als onderdeel van de natuur. Men stelt echter dat de relatie tussen mens en natuur erg verstoord is. Dit is bijvoorbeeld zichtbaar in de fragmentatie van natuur die gereduceerd is tot kleine, losse gebiedjes.

TBO's zouden graag meer recreatie willen toestaan, maar door menselijke verstoring van de natuur is de ruimte voor recreatie in bestaande natuur schaars. Dat is jammer voor de recreant. De recreant is namelijk niet het grootste probleem voor de natuur. Maar recreatie is een van de factoren waar men kans ziet de verstoring nog te beperken. Recreatie is echter erg belangrijk; het is goed voor de Thoolse economie en voor de menselijke gezondheid. Daarnaast helpt het draagvlak voor natuur te creëren.

Tholen biedt kansen voor recreatie in de natuur en kan misschien helpen de druk van de koppen van de Zeeuwse kust

wat te verminderen. Alleen moet daar wel ruimte voor gemaakt worden. Deze ruimte op Tholen kan worden gevonden in het combineren van functies en, indien mogelijk, het creëren van overgangsgebieden rond kernnatuur. Zo worden natuurgebieden robuuster en kunnen deze ook meer recreatie dragen.

Natuur en recreatie kunnen meer integraal worden geregeld. Deelnemers van dit onderzoek stellen waar te nemen dat men vooral voor eigen doelen kiest en te weinig samen optrekt als het gaat om natuurbescherming en recreatie. Juist een meer integrale aanpak kan bijdragen aan meer ruimte voor recreatie, door natuur en recreatie beter te combineren in gebieden waar dat nu nog te weinig gebeurt.

Perspectief van de gemeente Tholen

Recreatie in de natuur

Dit deel geeft het perspectief van de gemeente op natuur en recreatie weer.

Voor de gemeente Tholen is recreatie in de natuur belangrijk. De gemeente wil hier niet alleen bezoekers mee aantrekken van buitenaf, maar ook haar inwoners recreatiemogelijkheden bieden. Daarnaast is recreatie goed voor de leefbaarheid van de kleine kernen en voor de economie. Tholen zet niet zo zeer actief in op uitbreiding van toerisme, maar zet met name in op betere bezetting van bestaand aanbod. De bestaande capaciteit moet hiervoor beter benut worden, door ook op voor- en naseizoen in te zetten.

Het buitendijkse gebied is het *unique selling point* van Tholen. Het binnendijkse gebied is complementair aan wat er buitendijks gebeurt. Het is dus van groot belang niet nog meer beperkingen op te leggen voor recreatie in buitendijks gebied. Tegelijkertijd erkent de gemeente ook het belang van sterke natuur. De instandhouding hiervan is belangrijk voor recreatie, dus overconsumptie dient voorkomen te worden. Ook komen mensen voor de rust en de natuurbeleving. We moeten dus zuinig zijn op de natuur, wat een grote uitdaging is met het groeiende toerisme. De ruimte moet binnendijks aantrekkelijk gemaakt worden, waardoor men daar beter kan recreëren. Ook moeten we buitendijks gebied meer beleefbaar maken (ook vanaf binnendijkse gebieden). De gemeente

zou tevens graag willen kijken naar recreatief medegebruik vanaf het water. Met dit soort activiteiten kan er ook financieel worden bijgedragen aan kwaliteit van natuur.

Tholen erkent dat voor bescherming van natuur sommige gebieden afgesloten moeten zijn. Dit kan ook tijdsafhankelijk, zoals in en rond het broedseizoen. Het is dan wel belangrijk dat er voldoende en juiste informatie verstrekt wordt over waarom een traject is gesloten. Er moet ingezet worden op informatievoorziening in plaats van enkel een verbodsbord. Het versterken van kennis over natuur is goed voor het draagvlak. Op een aantal 'statementplekken' zou de gemeente graag iets extra's qua beleving en informatie doen. Bij afsluitingen zou de gemeente graag compensatie zien.

De gemeente ziet steeds meer wederzijds begrip tussen gemeente en TBO's. Steeds vaker wordt er gekeken naar hoe we de mens toch op een of andere manier in contact met de natuur kunnen brengen, ook als het om afgesloten natuur gaat.

Beleidsonderzoek

Samenvatting

Subsidies voor het beheer van natuurgebieden worden vanuit het Rijk via de provincies verstrekt met de subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL) (en een aantal andere regelingen voor bijvoorbeeld openstelling en toezicht). Eigenaren van natuurgebieden kunnen bij de provincies subsidie aanvragen voor het beheer van natuurgebieden. Niet alle kosten van het natuurbeheer worden vergoed. Een deel moet worden verworven via leden of andere wegen, en vrijwilligers helpen soms een handje. Natuur levert ontzettend veel geld op. Recreatie in Zeeland, een sector die enorm gebruik maakt van de ecosysteemdiensten die natuurgebieden leveren, levert de recreatiesector jaarlijks bijna 2 miljard euro op.

In tegenstelling tot wat de praktijk soms leert, komen op papier natuur en recreatie wel vaak samen. Zo wordt bijvoorbeeld in de Oosterscheldevisie 2018-2024 als doel gesteld om te onderzoeken hoe in de Oosterschelde ecologie, economie en medegebruik zich in een positieve wederkerigheid kunnen ontwikkelen. In deze visie wordt ook het belang van het versterken van natuur om meer te kunnen profiteren van recreatieve functies onderschreven. Het levert een goede combinatie op, waarin de mogelijkheden voor economie, recreatie en andere functies versterkt worden door een gezond

functionerend ecosysteem.

Ook op lokaal niveau wordt de link tussen natuur en recreatie gelegd. In het Beleidsplan Groen 2024-2028 Gemeente Tholen wordt de combinatie gezocht met agrariërs, het waterschap, natuurverenigingen en andere betrokkenen: “... we [streven] naar een verrijkende perspectievolle ontwikkeling van landbouw, landschap, recreatie en natuur.” Ook wordt het belang van “groenblauwe diensten, het terugbrengen van oude landschapsstructuren, bloemrijke akkerranden en toeristische plannen als nieuwe economische dragers” benadrukt. Daarnaast worden natuur en educatie samengebracht, in een voorstel om kinderen ‘natuurlijk’ te laten spelen en op die manier kennis te laten maken met de natuur.

Deze integrale benaderingen passen ook bij de visie die het Rijk voorstelde in 2019: Nederland Natuurpositief. Deze visie schrijft voor dat natuur niet alleen binnen natuurgebieden versterkt wordt, maar overal. In steden, op het platteland en in de grote wateren. Dit borduurt voort op de Rijksnatuurvisie uit 2014, die stelt dat natuur midden in de samenleving thuishoort. Deze integrale aanpak biedt enorme kansen voor recreatie, doordat de natuur dichterbij, wijdverspreid en sterker is.

Conclusie en aanbevelingen

Tholen biedt kansen voor meer recreatie in de natuur. De extra ruimte voor recreatie moet vooral gevonden worden in de binnendijkse gebieden. Dit rapport beveelt aan om de samenwerking op te zoeken tussen overheden, TBO's en andere landeigenaren om (toegankelijke) natuur meer te verweven met de andere elementen in het landschap. Dit zorgt niet alleen voor verfraaiing van het landschap. Het draagt ook bij aan meer mogelijkheden voor natuurrecreatie en economische groei.

Conclusie

Dit onderzoek heeft laten zien dat de Thoolse natuurbezoeker zich erg verbonden voelt met de natuur. Volgens de bezoekers is er wel ruimte voor meer recreatie, maar moet deze vooral in nieuw te creëren natuur worden gezocht. De natuur wordt als drukker ervaren dan tien jaar terug. Rust in de natuur is juist een van de dingen waar men het meest van geniet. De bezoeker vindt dat er meer kan worden gedaan aan bewustwording van de effecten van recreatie op natuur en dat er meer handhaving en regelgeving nodig is om verstoring van de natuur door recreatie te beperken. Ook ziet men recreatie en educatie als de manier om mensen meer te betrekken bij en bewust te maken van de natuur.

Overheidsbeleidsmakers en TBO's zien dat de deltanatuur onder druk staat door fragmentatie, vervuiling en andere factoren. Verstoring is volgens hen niet de grootste boosdoener, maar wel

een knop om aan te draaien. Recreatie is echter van groot belang. De provincie, natuurbeheerders, ZMf en de Alliantiemanager stellen dat het erg belangrijk is om recreatie in de natuur te stimuleren. Niet alleen voor de economie, maar ook voor de positieve effecten op gezondheid en draagvlak voor de natuur. Een uitbreiding van natuurrecreatie moet mogelijk worden met nieuwe (recreatie)natuur binnendijks, waarbij natuur en recreatie integraal worden benaderd. Betere handhaving van toegangsbeperkingen blijft nodig, maar door het slim combineren van functies in het binnendijkse gebied is er meer recreatie mogelijk en hoeft men niet alleen in de kwetsbare deltanatuur te recreëren. Het combineren van functies en investeren in groenblauwe dooradering draagt bij aan landschapsverfraaiing van het landelijke gebied en biedt meer ruimte aan recreatie en de economie.

Zonering

- **Zet in op meer ruimte voor recreatie in binnendijkse gebieden.**
Door meer in te zetten op natuurrecreatie in binnendijkse gebieden, wordt de druk op buitendijkse natuur verlicht. Daarnaast draagt een focus op binnendijkse recreatienatuur bij aan landschapsverfraaiing van Tholen.
- **Richt het landschap slim in, zodat men automatisch kwetsbare plekken vermijdt.**
Door het landschap slim in te richten, door bijvoorbeeld een stukje fietspad binnendijks te leggen met een goede overgang van en naar het buitendijkse stuk, vermijden mensen eerder de kwetsbare, afgesloten plekken. Zorg er dan voor dat het in die binnendijkse stukken ook aangenaam fietsen en/of wandelen is.
- **Creëer toegankelijke bufferzones rond bestaande natuur, om zo bij te dragen aan de veerkrachtigheid van natuur en ruimte voor recreatie.**
Door bufferzones wordt de kernnatuur veerkrachtiger en ontstaat er meer ruimte voor recreatie.

Voorlichting en doelgroepenbenadering

- **Zorg voor meer educatie en informatie, juist ook wanneer een gebied afgesloten is.**
Goede informatie en educatie over natuur en de effecten van recreatie in de natuur is erg belangrijk. Dit draagt bij aan het draagvlak voor natuur en beschermingsmaatregelen.
- **Stem recreatie in de natuur af op je doelgroep en hun wensen.**
De Oosterschelde is het meest gewaardeerde landschap in de gemeente Tholen. Daarnaast wordt het polderlandschap met de oude dijken en kreken erg gewaardeerd. Probeer natuur en recreatie ook in en rond deze gebieden te verbeteren, zodat tegemoet wordt gekomen aan de wensen van de doelgroep.

Integrale aanpak

- **Zorg voor een veerkrachtig natuurlijk systeem en maak recreatie niet de sluitpost van natuurbeheer.**
Als de natuurlijke systemen sterk genoeg zijn, kan de natuur meer recreatie aan. Zorg dus voor een sterk systeem, waarbij zoveel mogelijk gebieden toegankelijk zijn voor recreatie.
- **Kijk naar hoe toeristenbelasting kan bijdragen aan natuurrecreatie.**
De verdiensten van de natuur zijn enorm. Het draagt bij aan gezondheid, leefbaarheid, recreatie. Tegelijkertijd genereert de natuur ook inkomsten voor toerisme en recreatie. Zorg ervoor dat er voldoende middelen zijn om de natuur te versterken, bijvoorbeeld via belasting van gebruikers.
- **Leg bij het aanleggen van nieuwe verblijfsaccommodatie ook recreatienatuur aan, zodat bestaande natuur niet zwaarder belast wordt**
Dit draagt bij aan een win-winsituatie voor zowel natuur, recreatie als de economie.

Integraal proces

- **Kies voor een integrale, gebiedsgerichte benadering, waarbij gezamenlijke kansen beter benut worden.**
Pak natuur en recreatie integraal aan, waardoor gezamenlijke kansen beter benut kunnen worden. Dit vergroot tevens het draagvlak voor natuurbescherming.

Handhaving

- **Zet in op goede handhaving van de regels, om zo verstoring beter aan te pakken.**
Zorg dat de regels die gemaakt worden gehandhaafd kunnen worden en zet extra in op handhaving. Handhaving van de regels is een aandachtspunt.

1

Zoek ruimte voor meer recreatie in het binnendijkse gebied

Door verschillende landschapsfuncties slim te combineren ontstaat er meer ruimte voor zowel natuur als recreatie. Probeer bestemmingen van binnenlandse gronden beter te combineren met groen, waardoor ook die gebieden aantrekkelijk worden voor recreatie. Denk aan extra bomen, planten, bloemranden of andere recreatienatuur, zoals bufferzones rondom bestaande natuur. Dit draagt bij aan de veerkracht van natuur en verfraaiing van het landschap.

De deltanatuur is belangrijk voor natuur én recreatie op Tholen. Deze gebieden moeten hun recreatieve functie blijven vervullen, maar zijn ook kwetsbaar. Er dient meer aandacht te komen voor handhaving van de regels. Voor extra ruimte voor recreatie moet voornamelijk naar het binnendijkse gebied worden gekeken. Dit verbetert het binnenlandse landschap en kan de druk op de buitendijkse natuur verlichten. Buitendijks kan worden gekeken naar tijdelijke openstellingen buiten de broedseizoenen.

Combineer landschapsfuncties

2

3

Zorg voor meer verweving van de natuur in de maatschappij

Deelnemers van dit onderzoek gaven aan dat natuur en recreatie nog te vaak sectoraal wordt aangepakt. De aanbevelingen die dit onderzoek doet zijn alleen mogelijk met een meer integrale en gebiedsgerichte aanpak voor natuur en recreatie. Door uitdagingen sectoraal-overschrijdend, meer gebiedsgericht aan te pakken, ontstaan er mogelijkheden die uitblijven als men kiest voor een sectorale benadering.

Door natuur beter te verweven in de maatschappij ontstaat er een sterker natuurlijk systeem én meer ruimte voor natuurrecreatie. Niet alleen in de natuur die ontstaat door de verweving, maar ook in de nu kwetsbaardere gebieden omdat deze systemen door deze aanpak versterkt worden. Daarnaast brengt het de natuur dichterbij de mens.

Kies voor een integrale aanpak

4

5

Zorg voor meer communicatie met bezoekers en inwoners over natuur, recreatie en TBB's

Communicatie met bewoners en bezoekers is enorm belangrijk. Door het verzorgen van educatie in de natuur en informatie over natuurrecreatie en de kwetsbaarheid van de natuur kan er meer draagvlak voor de natuur ontstaan en ontstaat er meer bewustzijn over de effecten van de mens op de natuur en andersom. Dit biedt ook kansen voor versterking van natuurlijke systemen en uitbreiding van natuurrecreatie.

Bronnen

ANWB (2023). Meer ruimte voor recreatie. <https://merk.anwb.nl/m/6e8983133e00248c/original/230516-Meer-ruimte-voor-recreatie-I-Verkenning-nationaal-toekomstig-recreatietekort.pdf>

Berman, M. G., Kross, E., Krpan, K. M., Askren, M. K., Burson, A., Deldin, P. J., Kaplan, S., Sherdell, L., Gotlib, I. H., & Jonides, J. (2012). Interacting with nature improves cognition and affect for individuals with depression. *Journal of Affective Disorders*, 140(3), 300–305. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2012.03.012>

BIJ12 (n.d.). Subsidie voor natuur- en landschapsbeheer. <https://www.bij12.nl/onderwerp/natuursubsidies/snl/inhoud/regeling-en-verordening/subsidie-natuur-landschapsbeheer/>

CBS. (2014). Bos en open natuur. Centraal Bureau Voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatschappij/natuur-en-milieu/groene-groei/natuurlijke-hulpbronnen/bos-en-open-natuur>

CBS, PBL, RIVM, & WUR. (2024). *Recreatie in groenblauwe gebieden, 2006-2021*. Compendium Voor de Leefomgeving.

Ecologische Autoriteit. (2024). Doen wat moet én kan. https://ecologischeautoriteit.nl/docs/mer/p51/p5133/doen_wat_moet_en_kan.pdf

Gemeente Tholen (2024). Beleidsplan Groen 2024-2028 Gemeente Tholen.

Hanna, P., Wijesinghe, S., Paliatsos, I., Walker, C., Adams, M., & Kimbu, A. (2019). Active engagement with nature: Outdoor adventure tourism, sustainability and wellbeing. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(9), 1355–1373. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1621883>

Interprovinciaal Overleg & Ministerie van LNV (2019). Nederland Natuurpositief. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-e4228ff6-79c8-4055-842f-90f5e2ec51cd/pdf>

Lycklama, T., & Huijgen, M. (2020). *Lusten en lasten in tijden van corona*. Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd. https://www.np-utrechtseheuveelrug.nl/wp-content/uploads/2022/03/Lusten-en-lasten_quick_scan_bezoekersdrukte_in_recreatie_en_natuurgebieden_in_nh.pdf

Matthijs Schouten in Groene Oren (2023). De mens. <https://open.spotify.com/episode/1iLjrXGyobkl9ovearMxgx?si=912bc001172646c8>

Ministerie van Economische Zaken (2014). Natuurlijk verder, Rijksnatuurvisie 2014 <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-archief-ac5895ba-9266-4629-90bc-5108e8c1c801/pdf>

Ministerie van LNV (2023). Staat van instandhouding van Habitatrichtlijn. <https://www.staatvanlandbouwnatuurenvoedsel.nl/kerncijfers/habitatrichtlijnsoorten/>

Overheid.nl (2023). Zeeuwse prioriteiten VTH 2023-2024. <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR710629/1>

Overheid.nl (2024). Nota's uitwerkingen VTH-beleid Zeeland 2021 gemeente Tholen. <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR716025>

Provincie Zeeland, Rijkswaterstaat, gemeente Schouwen-Duiveland, gemeente Reimerswaal, gemeente Noord Beveland, gemeente Tholen, gemeente Kapelle gemeente Goes gemeente Veere Waterschap Scheldestromen (2018). De Oosterschelde pakt door. Oosterscheldevisie 2018-2024. https://www.zwdelta.nl/app/uploads/2022/01/oosterscheldevisie_2018-2024.pdf

Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (2024). Natuurinclusief Nederland. https://www.rli.nl/sites/default/files/advies_natuurinclusief_nederland_def.pdf

Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (2024). Natuurinclusief Nederland. https://www.rli.nl/sites/default/files/advies_natuurinclusief_nederland_def.pdf

Rijksoverheid (2014). Natuurbeleid komende jaren. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur-en-biodiversiteit/natuurbeleid-komende-jaren>

Roe, J., & Aspinall, P. (2011). The Emotional Affordances of Forest Settings: An Investigation in Boys with Extreme Behavioural Problems. *Landscape Research*, 36(5), 535–552. <https://doi.org/10.1080/01426397.2010.543670>

Van Den Berg, M., Van Poppel, M., Van Kamp, I., Andrusaityte, S., Balseviciene, B., Cirach, M., Danileviciute, A., Ellis, N., Hurst, G., Masterson, D., Smith, G., Triguero-Mas, M., Uzdanaviciute, I., Wit, P. D., Mechelen, W. V., Gidlow, C., Grazuleviciene, R., Nieuwenhuijsen, M. J., Kruize, H., & Maas, J. (2016). Visiting green space is associated with mental health and vitality: A cross-sectional study in four European cities. *Health & Place*, 38, 8–15. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2016.01.003>

Wells, N. M., & Lekies, K. S. (2006). Nature and the Life Course: Pathways from Childhood Nature Experiences to Adult Environmentalism. *Children, Youth and Environments*, 16(1), 1–24.

Willem Drok (2019). *Hoe wordt het beheer van onze natuurgebieden betaald?* Nature Today. <https://www.naturetoday.com/nl/nl/nature-reports/message/?msg=25687>

Winter, P. L., Selin, S., Cervený, L., & Bricker, K. (2019). Outdoor Recreation, Nature-Based Tourism, and Sustainability. *Sustainability*, 12(1), 81. <https://doi.org/10.3390/su12010081>

WWF (2023). Manifest Ruimte voor Levende Rivieren. <https://www.levenderivieren.nl>

Zeeland.com (n.d.). Toerisme en vrijetijdseconomie. <https://www.zeeland.com/nl-nl/live-work/zeeuwse-topsectoren/toerisme-en-vrijetijdseconomie>

Bijlagen

1. Samenvattingen interviews natuurbeheerders, beleidsmakers en -adviseurs

1.1 Provincie Zeeland – projectleider programma natuur

Voor de provincie liggen de prioriteiten van natuurbeheer voornamelijk in Natura 2000-gebieden. Het is voor de provincie belangrijk dat mensen naar buiten kunnen en naar buiten gaan, omdat bewegen en buiten zijn gezond is. Daarnaast is recreatie belangrijk, omdat het goed is voor de economie van de provincie. Daarom staan we vrij veel toe. Ook is het belangrijk dat mensen meer respect krijgen voor de natuur en er beter mee omgaan. Hiervoor is het ook belangrijk dat men in de natuur komt. Het is alleen wel veel drukker geworden in natuurgebieden (nieuw onderzoek moet nog aantonen in hoeverre deze gedachte juist is). Volgens de projectleider programma natuur zien TBO's recreatie als een van de grotere drukfactoren. Recreatie en natuur is in beleid wel goed geregeld, alleen in de praktijk zijn de regels moeilijk te handhaven. Er zijn veel overtredingen. De projectleider ziet vooral kansen voor recreatie in de natuur als je het combineert met andere dingen. Dus bijvoorbeeld bij het aanleggen van een camping ook recreatienatuur aanleggen. Daardoor hoeven bezoekers niet altijd die kwetsbare natuur in, maar kunnen ze zich toch vermaken in een groene omgeving. Het doel is dus ook niet per se om 'donkergroene', of beschermde natuur aan te leggen, maar te focussen op recreatienatuur: natuur die specifiek is aangelegd om in te recreëren. In de kustzone is er geen ruimte meer voor nog meer recreatie. Dit moet vooral in het achterland groeien. Tholen kan daarin kansen bieden.

De projectleider beschreef dat er een aantal overlegorganen zijn waarin per gebied verschillende partijen aan tafel zitten, zoals brancheorganisaties in de recreatiesector en de ZLTO bijvoorbeeld. Ook deze organisaties erkennen de natuur nodig te hebben voor hun zaken. De ontwikkelingen gaan misschien wat langzaam, maar de gesprekken verlopen altijd goed. Er is nog nooit iemand van tafel weggelopen.

1.2 Provincie Zeeland – beleidsadviseur natuur en landelijk gebied

In natuurbeheer in Nederland is het van belang om de functie die Nederland heeft als delta zo goed mogelijk te behouden, terwijl we ook met waterveiligheid en economische drijfveren bezig zijn. Er komen hier immers hoge én unieke natuurwaarden voor. We moeten dus goed kijken hoe het allemaal op elkaar afgestemd wordt. Dat vergt intensief natuurbeheer, omdat de natuur nou eenmaal niet zoveel ruimte heeft in Nederland. Ook voor recreatie is deze ruimte beperkt, maar kan wel gevonden worden in de diversiteit aan gebieden. Is een bepaald buitendijks gebied bijvoorbeeld kwetsbaar, dan proberen we binnendijks

goede alternatieven te bieden hiervoor. Het is hierin belangrijk om gebieden met andere functies goed te combineren met natuur, zodat ook die gebieden aantrekkelijk zijn om in te recreëren. Het is dus, ook op Tholen, zoeken naar de juiste combinatie van natuur-, recreatie-, landbouw- en waterveiligheidsbelangen. Voor zeegroenten snijden zijn we hier nog mee bezig. De ruimte voor mensen is nu wel gevonden, maar voor de rust voor natuur lopen er nog gesprekken. Daar moeten we ook goede afspraken over maken. Dan kunnen we het dossier sluiten. In principe is de impact van het snijden van zeegroenten niet heel groot, maar omdat het niet goed gaat met de natuur van de Oosterschelde is het wel een van de weinige knoppen waar nu aan gedraaid kan worden om natuurdoelen te behalen. Voor de snijder voelt dit oneerlijk, omdat die eigenlijk niet het grootste probleem is, maar wel getroffen wordt. Zo zijn de grote bussen met hoge aantallen mensen van buiten de provincie die schelpdieren komen rapen een veel groter probleem. Hier werken wij aan om te zoeken hoe dit beter kan worden gereguleerd, maar dat is nog best lastig. Voor natuurrecreatie zit de oplossing in zonen van rustig en druk én het aantrekkelijker maken van het binnendijkse gebied. We moeten vooral focussen op hoe we andere gebieden aantrekkelijker kunnen maken.

1.3 Zeeuws Landschap – districtshoofd noord

Het Zeeuws Landschap heeft natuurgebieden en beheert die in opdracht van de provincie met subsidie van de provincie (die indirect wel uit het Rijk vloeit). Ze voeren dus een rijkstaak uit. Om de natuur te behouden/te krijgen die we wensen is menselijk ingrijpen nodig. Dat komt omdat de mens zo veel invloed heeft uitgeoefend de afgelopen jaren, decennia, eeuwen, dat de natuur die nu in Nederland is ontstaan eigenlijk allemaal cultuur is, dus die kan je ook niet meer alleen maar loslaten. Wij beheren de natuur, waar de natuur de baas is en waar de mens de gast is. En dus laten wij sommige activiteiten ook niet toe. Wil iemand met zijn auto door een natuurgebied scheuren, dan accepteren wij dat niet. Honden los in het broedseizoen kan ook niet. Maar als men de rust niet verstoort, mag men genieten in de natuur. Buitendijks is nog heel veel natuur wat zichzelf redelijk in stand houdt. Maar daar komen mensen ook heel weinig. Als je naar het binnendijkse gaat kijken, dan is eigenlijk alles een extreem cultuurlandschap. In Nederland hebben we de natuur echt teruggedrongen tot kleine postzegeltjes. Daar mag nog natuur zijn en daar mogen soorten nog voorkomen en daarbuiten eigenlijk niet meer. Als dat meer postzegels worden, dan worden soorten ook minder zeldzaam. En dus kan het ook wat verstoring hebben. Waar recreatie kan, moet je het doen. Ik denk dat het echt een bijdrage levert aan liefde voor de natuur. En dus ook bewust zijn op hoe belangrijk natuur voor je is. Alleen omdat we alles hebben teruggedrongen tot die ene postzegel, denk ik wel: alleen als het geen verstoring oplevert. In natuur en recreatie op Tholen zijn er wel wat gevoelige onderwerpen geweest, zoals het zeegroente snijden. Hierin konden natuurbeheerders, beleidsmakers en bewoners elkaar moeilijk vinden. Intussen zijn er wel stappen gezet, maar de ruimte is er vooral voor mensen gegeven. We moeten nu nog goed kijken of die rust voor natuur er ook gaat komen. Het probleem is ook vaak handhaving. We hebben te weinig middelen om goed te handhaven op overtredingen. De kansen voor recreatie liggen vooral in het creëren van overgangsgebieden. Deze gebieden vormen dan een overgang tussen die hardcore natuur en de hardcore landbouw. En die overgangsgebieden, als je daar dan vervolgens ook je recreatie in zou toelaten dan verstoort je de kwetsbaarste natuur niet. En je creëert een buffer om die natuur ook nog eens extra te beschermen. Landelijk is het nu ook een project gaande, groenblauwe dooradering. Wij vinden dat ontzettend belangrijk, omdat het ook zorgt voor robuustere verbindingen tussen natuur. De groenblauwe dooradering zal vooral gaan via landschapselementen of waterelementen. En als je dat wat meer natuurlijker inricht, kan je daar je recreatie ook in kwijt.

1.4 Natuurmonumenten – ambassadeur Zeeland

Natuurmonumenten richt zich op de bescherming van ‘kernnatuur’ van natuurgebieden, de gebieden, cultuur- of natuurlandschappen die het beschermen waard zijn, waarvan wij als mens vinden dat ze bewaard zouden moeten blijven. Die natuur beschermen wij om onze natuurdoelen, maar vooral ook om die

van het Rijk te halen, maar we beschermen ook cultureel erfgoed. We beheren vooral binnendijks. Buitendijks is er nog wel enigszins sprake van een natuurlijk systeem, al moeten we wel schorren en slikken opspuiten door het geringe getij sinds de komst van de waterkering. Als Natuurmonumenten zijn we bezig om mensen steeds meer te betrekken bij de natuur, haar 'laten leven', en het meedoen met de natuur. Ook laten we zien wat men kan doen voor de natuur en waar de plek van de mens is in die natuur. De natuur wil en kan niet altijd beleefd worden. Op nummer 1 staat het behalen van de beheerdoelen, daarna komt pas de beleving. Binnendijks is de verstoring vaak niet zo'n probleem, maar het blijft maatwerk. Buitendijks is de natuur echter erg kwetsbaar. De instandhouding van de deltavogels vergt grote moeite om te combineren met beleving. We zijn dus ook zeker aan het kijken hoe we daar mitigerende maatregelen kunnen nemen, zodat mensen wel buitendijks kunnen fietsen en wandelen, maar rond de slikken weer binnendijks gaan. Natuurmonumenten snapt heel goed dat je op een eiland als Tholen verblijfsrecreatie aan wil leggen, maar leg dan ook een stuk recreatienatuur aan, zodat niet iedereen steeds die kwetsbare deltanatuur verstoort. Dan wordt de deltanatuur meer een eenmalig uitstapje en is de recreatienatuur voor recreatie. Focus op het eiland zelf. Kijk nou eens niet meteen over de dijk heen, maar probeer eens de durf te hebben om op het eiland binnendijks recreatienatuur te creëren die je koppelt met die deltanatuur en die mooie wijsheid en openheid. Ook is het belangrijk om bij de binnendijkse stukken langs de Oosterschelde natuur te creëren die kan helpen de belevingswaarde te verhogen als men even niet bevoegd is buitendijks te fietsen. Mensen in Nederland trekken nu massaal naar de kernnatuur. Dat komt omdat we de landelijke gebieden helemaal hebben uitgekleeft. Door in te zetten op meer groenblauwe dooradering is er ook meer ruimte voor recreatie. We moeten echt weer op zoek naar het meer combineren van functies. De Kustvisie (2017) heeft gezorgd voor een integrale aanpak tussen verschillende belangen aan de kust. Het achterland, zoals Tholen, is daar te weinig in mee gekomen/genomen. We zouden moeten gaan naar een deltavisie voor recreatie en natuur om een integrale aanpak te bewerkstelligen. De praktijk blijft lastig. We hebben eigenlijk een aantal gebieden nodig waar niemand komt, maar in de praktijk komt iedereen overal, plat gezegd. Het is daarom beter om op landschapsinrichting te focussen in plaats van alleen handhaving. Een goede inrichting kan ervoor zorgen dat mensen automatisch kwetsbare plekken vermijden.

1.5 Alliantiemanager Philip Drontmann

Recreatiebedrijven begrijpen heel goed dat natuur de reden is dat mensen naar hun accommodaties komen. Echter mist er vaak een zorg voor die natuur. Er wordt dus wel genoten van de voordelen, maar men is te weinig bezig met het behoud ervan. Daar is dan Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer of Rijkswaterstaat voor. Dus het denken vanuit de ondernemer is nog niet echt natuur-inclusief. Vaak is iedere organisatie toch vooral bezig met zichzelf. Het verbinden en optrekken met elkaar kost extra tijd. Natuurorganisaties moeten daar ook meer op inzetten en meer investeren in educatie en informatie. Het is belangrijk om de het belang van de natuur te erkennen en te leren wat de natuur nodig heeft om voort te kunnen bestaan. Zie het bijvoorbeeld ook als volgt: je mag ook niet zomaar bij een boer het terrein op. En bij de natuur moet dat allemaal wel kunnen? We hebben nog echt maar hele kleine stukjes slikken en schorren over. Het is onredelijk om te stellen dat we *recht* hebben om daar zeegroente te snijden bijvoorbeeld. En dan vragen we aan natuurorganisaties om mee te bewegen, en dat doen ze ook. Maar bij akkerbouwers op Tholen is het meebewegen met de natuur bijvoorbeeld minimaal, terwijl daar wel de kansen liggen voor natuur en recreatie. We moeten echt meer op wederkerigheid focussen in overleg tussen verschillende partijen en zoeken naar combinaties. Maak het gebied waar het over gaat groter en bekijk het meer in samenhang. Stap een beetje af van het efficiëntie-denken en ga op zoek naar integratie en combineren van functies. Nu is er bijvoorbeeld ook weinig wat de recreant voor de natuur doet. De recreant komt voornamelijk genieten, iets halen. Maar kijk ook naar oplossingen waarin de recreant echt bijdraagt aan de natuur, in de vorm van toeristenbelasting bijvoorbeeld die dan ook ten goede komt aan waar de recreant van geniet: de natuur. En hoe sterker de natuur is, hoe beter de businesscase van recreatieondernemers. Voor natuurorganisaties zijn er ook veel kansen in educatie en informatieverstrekking. Het beleven van schorren en slikken is essentieel. Als je de slikken en schorren bijvoorbeeld beperkt toegankelijk wil maken,

zorg er dan voor dat je wel excursies met Wilco (IVN) organiseert bijvoorbeeld om het beleefbaar te houden. Zo vergroot je de betrokkenheid bij natuur en dus ook ambassadeurschap voor de natuur.

1.6 Zeeuwse Milieufederatie – programmamanager

De Zeeuwse Milieufederatie (ZMf) is de koepel voor alle natuur- en milieuorganisaties in Zeeland. ZMf krijgt subsidie van de provincie. We zijn eigenlijk een controlerend orgaan van de provincie, maar ZMf is ook verbinder en aanjager (denk aan boom-uitdeelactie bijvoorbeeld, of het meewerken aan initiatieven zoals strokenteelt of andere vormen van landbouw). Op Tholen is er best veel verstoring van natuur door recreatie. Tegelijkertijd is Tholen een gebied waar we kunnen inzetten op meer recreatie, want de kust is vol en recreatie gaat verder toenemen. Op Tholen liggen die kansen vooral in het binnendijkse gebied. Bijvoorbeeld bij boeren, die het nu ook zwaar hebben door andere maatregelen en bijvoorbeeld opkomend zout kwelwater. Inzetten op het opwekken van zonne-energie of natuurontwikkeling en recreatie kan bijvoorbeeld een nieuw verdienmodel opleveren. ZMf zou graag zien dat er wat meer ruimte is voor natuurlijke cycli en systemen. Nu moeten we heel erg beheren, maar als het systeem de kans krijgt om robuuster te worden is er ook veel minder beheer nodig. Het grote probleem is nu dat we met z'n alle heel veel van heel weinig natuur zijn gaan profiteren (in de vorm van recreatie). Op het moment dat je meer natuur toevoegt, wordt het probleem automatisch minder. Dan hoeven we ook niet meer op die micromillimeter te managen. Dat betekent dus ook dat als je meer inzet op recreatie, je ook meer natuur moet creëren voor recreatie. De ruimte voor recreatie zit 'm vooral in het binnendijkse. Zorg er dus ook voor dat als men van buitendijks naar binnendijks moet, het binnendijkse deel ook mooi is om doorheen te fietsen). Dat kan je ook met boeren samendoen, in een integrale aanpak. Als ZMf zijn wij veel in gesprek met alle sectoren die iets met natuur doen. Nu zijn natuur en recreatie nog heel sectoraal geregeld. Rijkswaterstaat kijkt naar het water en Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen. Waterschap naar de dijk, ZLTO naar de boeren, HISWA-RECRON naar recreatie. Iedereen komt voor het eigen belang op, terwijl we het toch echt samen moeten doen. Ook is het handhaven van beleid erg lastig. Op papier is het allemaal wel geregeld, maar in de praktijk is het handhaven heel moeilijk. Op zich zijn een paar excessen geen probleem, maar nu zijn het heel veel excessen vanwege de slechte staat van de natuur. We zijn het in beleid aan het proberen heel goed te doen, maar onderaan de streep zie je dat doelstellingen niet gehaald worden.

1.7 WWF - adviseur Nederlandse delta en rivieren

Het hoogst haalbare in beheer is dat je niet een heel specifieke vorm van beheer nodig hebt, maar dat de natuur op zichzelf kan staan. Het ideaalbeeld is dan ook een wereld met veel natuur. TBO's voeren actief recreatiebeleid en ik denk dan ook dat de toegankelijkheid van natuur in Nederland goed is. Alleen hebben we gewoon niet genoeg natuur. Wij zoeken actief naar natuur-inclusieve oplossingen en manieren om te natuur sterker te maken. Dit proberen we vervolgens te integreren met organisaties zoals waterschappen en Rijkswaterstaat bijvoorbeeld. Waar meer natuur-inclusieve oplossingen eerst erg werden afgehouden door dat soort organisaties is dat wel veranderd in de laatste jaren.

De natuur in Nederland moet ook van mensen zijn, want als men er niet van kan genieten gaat men het ook niet beschermen. Dus het moet zoveel mogelijk toegankelijk zijn. Maar daarvoor moet je wel een beetje voldoende natuur hebben, zodat die recreatie niet toe leidt dat er dan alsnog soorten verdwijnen. En als je voldoende omvang van natuur hebt, om het met recreatie te levelen, dat is in veel gevallen best wel makkelijk te bereiken, want mensen zijn niet zo avontuurlijk. Ze blijven toch op paadjes en ze zijn al snel tevreden. Dus dat kun je vaak met slimme aanleg van de recreatievoorzieningen kun je al snel ver komen. Het liefst hebben wij gewoon een verdubbeling van het areaal in Nederland, zodat we het allemaal kunnen openstellen. Maar nu zie je dat het dus op een heel aantal plekken eigenlijk te druk is. Dus aan de ene zijde ervaren mensen daarom niet de rust en ruimte die een natuurbeleving zou kunnen bieden. En het levert ook te hoge verstoringdruk op in heel veel plekken voor vogels of voor zoogdieren. Dus op heel veel plekken is er een onbalans. De toegankelijkheid

van het platteland is op dit moment echt minimaal. Het binnendijkse gebied wordt zeer intensief gebruikt. Daar moet echt meer worden ingezet op natuurrecreatie. Dit brengt de natuur ook dichterbij de mens. Een kans is bijvoorbeeld om vastgoed te ontwikkelen voor bijvoorbeeld recreatie. Dat is een goed verdienmodel. Als je daar bijvoorbeeld dan de verplichting bij stelt voor een bepaald percentage aan te leggen natuur, dan geeft dat een prima uitkomst.

1.8 Staatsbosbeheer - accountmanager Zuidwestelijke Delta

Staatsbosbeheer vindt dat we een plicht hebben om als rentmeester op te treden en zorg te dragen voor de natuur. En ook te zorgen dat de volgende generaties kunnen genieten van de natuur en de natuur kunnen benutten. Want als we goed voor de natuur zorgen, dan zorgt de natuur namelijk ook voor ons. De huidige relatie tussen mens en natuur staat behoorlijk onder druk. Natuurbescherming is en blijft nodig. Natuurbescherming is een manier om te zorgen dat de natuurwaarden die er nu zijn in ieder geval behouden kunnen worden. Het is altijd een behoorlijk stringent iets, natuurbescherming. Zeker in de Zuid-Westelijke Delta, waar je natuurlijk eigenlijk altijd heel veel dynamiek hebt: vanuit pionier naar een volgend systeem. En door natuurbescherming maak je dat eigenlijk een heel stringent systeem, wat niet zo goed bij elkaar past. Ja, dat is nu eenmaal wet- en regelgeving. Daar zit weinig ruimte voor dynamiek in. En dat is eigenlijk wel zonde, want je bent dus nu iets aan het nastreven vanuit wet- en regelgeving en vanuit natuurbescherming, waar je eigenlijk juist ruimte wil bieden. En dat blijft een spagaat in natuurbescherming. Idealiter zou je meer ruimte geven om een dynamisch systeem te creëren eigenlijk. De schorren en slikken, waar we de discussie over hebben met die zeegroentesnijders: we hebben nu eenmaal besloten in de Oosterschelde dat er maar 7 of 8 plekjes zijn waar schorren en slikken zijn die altijd een verboden gebied zijn voor gebruikers zodat de vogels daar alle rust hebben. En dan gaan we daar toevallig dan ook nog zeegroente snijden. Dat maakt het allemaal erg lastig. We stoppen alles zo in een keurslijf dat het op die ene plek moet het gebeuren. En dan is het dus ook heel kritisch als daar dan een verstoring plaatsvindt. Als we een gezonde Oosterschelde hebben met 21 schorren en slikken waar die vogels bij hoogwater terecht kunnen, waar ze in het broedseizoen terecht kunnen voor hun nest, dan is het veel minder erg als er van die 21 stukken 3 af en toe eens even een beetje betreden worden. Het maakt het zo lastig dat we alles tegelijk willen. Het is belangrijk dat bewoners en bezoekers bewust worden van het feit dat de natuur heel mooi is, maar ook heel kwetsbaar en dat eigenlijk elke handeling in de buurt van de natuur zomaar een effect hebben. Een loslopende hond kan het effect hebben dat er een vogel dat jaar niet tot een nest en een broedgeval komt. Door één keer je hond even toevallig los te laten. Dat is heel cruciaal. Het ideale beeld is dat de natuur gezond is, dat de natuurwaarden allemaal in ieder geval voldoende ruimte kunnen vinden in het systeem waar ze thuishoren. Als dat systeem gezond is dan is het systeem ook dusdanig sterk dat het wat betreding, beleving en benutting van mensen aan kan. En dan is het echt niet zo erg dat er eens een keer groenten gesneden worden, dat er wat vissen gevangen worden. Dat er ergens eens een hond een keer losloopt is dan ook minder erg. Op Tholen staat de natuur echter erg onder druk. Er zijn geen of weinig grootschalige natuurgebieden die een bepaalde kern hebben die dusdanig van volume is, dat er geen invloeden van buitenaf zijn. Dus bijna alle gebieden hebben wel negatieve invloed van buitenaf (bestrijdingsmiddelen, landbouw, recreatie). In het binnendijkse is er nog wel wat ruimte voor recreatie en zijn dus ook wandelpaden, waar behoorlijk veel gebruik van wordt gemaakt en waar mensen zich niet altijd aan de regels houden die beschreven zijn, zoals honden aan de lijn en dergelijke dingen. Dat maakt het heel lastig voor de natuur op Tholen. Eigenlijk is er buitendijks nauwelijks ruimte voor recreatie op dit moment. De natuur is van dusdanige kwaliteit en staat dusdanig veel onder druk dat elke vorm van recreatie en medegebruik van die gebieden eigenlijk een behoorlijk desastreuus effect op de natuurwaarden. Over beleid: Natura 2000 is aangewezen via EU met aanwijzingsbesluiten. Daar zijn ook die TBB's onderdeel van. Daarnaast is er een natuurbeheerplan van de provincie waar de begrenzing van alle natuurgebieden in opgenomen is, zowel binnendijks als buitendijks. Daarin zijn ook door de TBO's en de provincie afspraken gemaakt over openstelling, bijvoorbeeld voor recreatie. Op dit moment wordt er nog niet vaak boven-sectoraal naar plannen gekeken of naar gezamenlijke kansen. Eigenlijk zou dat met het nationaal programma Landelijk Gebied natuurlijk moeten gebeuren, alleen het nieuwe kabinet heeft daar toch een beetje de stekker uitgetrokken, doordat het transitiefonds is teruggetrokken. Maar bijvoorbeeld de term overgangsggebieden, dat zou een zone zijn rondom een kerngebied van Natuur 2000 waar veel meer zou kunnen plaatsvinden aan natuur-

beleving, recreatie en eventueel landbouwkundig gebruik op een natuurvriendelijke of natuur-inclusieve manier. Zo kan die druk op kerngebieden ook ontlast worden. Alleen de provincie Zeeland heeft vrij snel aangegeven dat ze niet aan overgangsgebieden zouden willen gaan werken. Dat maakt het wel heel lastig natuurlijk. De ruimte voor recreatie zal echt gezocht moeten worden in de versterking van de natuurgebieden en de huidige natuurwaarden. Als de Oosterschelde wat beter aan kwaliteit is kan die ook meer hebben. Dan is verstoring niet zo erg op een bepaald schor, in een bepaalde tijd. Volgens mij moeten we ook niet meer kerngebieden voor natuur aanleggen, dat is nu ook weer niet nodig, maar als je zorgt dat er overgangsgebieden gevormd worden tussen de huidige natuurgebieden of rond de huidige natuurgebieden, door juist landbouwkundig gebruik op een goede manier in te zetten, natuur-inclusief, dat de natuur ontstaat waar het benut kan worden. Waar gewoon landbouw bedreven kan worden op een wat extensievere schaal en waar ook nog een wandelpad of een fietspad doorloopt. Dan is er heel veel ruimte. Dan praat je eigenlijk ook meer over verweving van gebieden.

1.9 Rijkswaterstaat – senior-adviseur waterbeheer & relatiemanager

Rijkswaterstaat (RWS) is waterbeheerder en zorgt voor gezonde en schone watersystemen. Het natuurbeheer gaat volgens Natura 2000-richtlijnen. We ontsluiten gebieden, maar zorgen er soms juist ook voor dat de toegang beperkt is, als het om een gebied met toegang beperkend besluit (TBB) gaat. Op het land beheert RWS ook waterkeringen, sluizen, dammen, stukjes natuur. Rijkswaterstaat heeft drie kerntaken: voldoende schoon water, waterveiligheid en goede doorgang van scheepvaart. Recreatie is echt een gebruiksfunctie en heeft geen prioriteit voor RWS. Tholen heeft relatief veel gebieden die 'rood' zijn (TBB). Dat maakt recreatie toelaten lastig. We zetten geen hekken neer, maar beperken de toegang met informatie- en verbodsborden. Op dit moment ziet RWS forse verstoring van de natuur door externe factoren. Er moet meer begrip komen voor het belang van de natuur. Een balans tussen verschillende belangen is hierbij belangrijk, maar dat is lastig vanwege vele partijen, belangen en regels. Iedereen heeft eigen doelen voor ogen. Dat is logisch, maar maakt het wel lastig voor RWS. We hebben wel een Oosterscheldevisie. Die is een aantal jaren geleden opgesteld door gemeenten, belangenorganisaties, bedrijven, visserij, de provincie, etc. Maar een plan opstellen is 1, maar vervolgens gaat iedereen daar een eigen invulling aangeven. Dat maakt het soms ingewikkeld. RWS heeft relatiemanagers in dienst om goede communicatie en overlegstructuren te creëren tussen verschillende belanghebbende organisaties. Zo hebben bijvoorbeeld ook RWS, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer een goede relatie onder elkaar. Er is veel contact met gemeente Tholen, alle organisaties eromheen, natuur, recreatie etc. Over relatiemanagers: we investeren echt in de relatie met overheden en belangenorganisaties. RWS levert dus echt maatwerk, maar we faciliteren ook het grotere geheel (denk aan vaarmarkeringen). Er is geen geld gereserveerd voor recreatie. dus RWS initieert niet. We denken wel proactief mee met onze partners, zolang het binnen de mogelijkheden ligt. Wandelen en fietsen is op de meeste plaatsen geen probleem, zolang het op een plek is waar het kan en mag. Ruimte voor extreme sporten is beperkt. Uitbreiden van zeeegroente locaties niet per se wenselijk. Communicatie naar bezoekers en bewoners over waarom een gebied wordt gesloten of wat de andere opties zijn voor fietsen en wandelen kan nog veel beter. RWS denkt dat daar meer focus op moet komen te liggen.

2. Dankwoord

Dit rapport was niet tot stand gekomen zonder de bijdragen van alle deelnemende bezoekers en inwoners en

Janique Huijbregts

Wim de Vries

Cindy Hornstra

Reinder de Jong

Dewi van de Graaff

Ruth Poppe

Kees van der Vlugt

Rian de Jonge

Jack Westdorp

Robbert Trompetter

Eric Mahieu

Philip Drontmann

Bas Roels

Erwin Verhage

Frank Gijzel

Eric Eversdijk

Sietske Nagelkerke

Machteld Donkerlo

Gerard Litjens

Dit rapport is financieel ondersteund door

Zuidwestelijke Delta

Dit rapport is geïnitieerd door Niels Mulder, Wim de Vries en Janique Huijbregts en is een stageonderzoek waarbij tevens onderstaande organisaties betrokken zijn.

Radboud Universiteit

